

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مطالعات اجتماعی

چهارم دبستان

این کتاب، شامل کتاب درسی و کاربرگ‌های فعالیت است.

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

نام کتاب: مطالعات اجتماعی چهارم دبستان - ۱۸

شورای نظارت بر تألیف و سازماندهی محتوا: عباس پرتوی مقدم، نادر جهان آرا، محمد رضا سنگری، ناهید فلاحیان، محمد شریف متولی الموتی، محمود معافی، منصور ملک عباسی و زهرا سادات یاسینی

مؤلفان: ناهید فلاحیان، نازیا ملک محمودی

ویراستار: افسانه حجّتی طباطبایی

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع: اداره‌ی کلّ نظارت بر نشر و توزیع موادّ آموزشی

مدیر امور فنی و چاپ: لیدا نیک‌روش

مدیر هنری: مجید ذاکری یونسی

طراح گرافیک، صفحه‌آرا: محمد عباسی

طراح جلد: مریم کیوان

تصویرگران: نسیم بهاری، مریم طباطبایی، گلنار ثروتیان، الهه بهین و مرتضی یزدانی دینانی

عکاس: مریم جواد، محمد عباسی

حروفچین: فاطمه باقری مهر، زهرا ایمانی نصر

مصحح: سیف‌الله بیگ محمد دلپوند، رعنا فرج‌زاده دروئی

آماده‌سازی خبر: زینت بهشتی شیرازی

امور فنی رایانه‌ای: ناهید خیام‌باشی، مریم دهقان‌زاده

ناشر: اداره‌ی کلّ نظارت بر نشر و توزیع موادّ آموزشی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره‌ی ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۸۸۸۳۱۶۱-۹، دورنگار: ۹۲۶۶-۸۸۳۰، کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹،

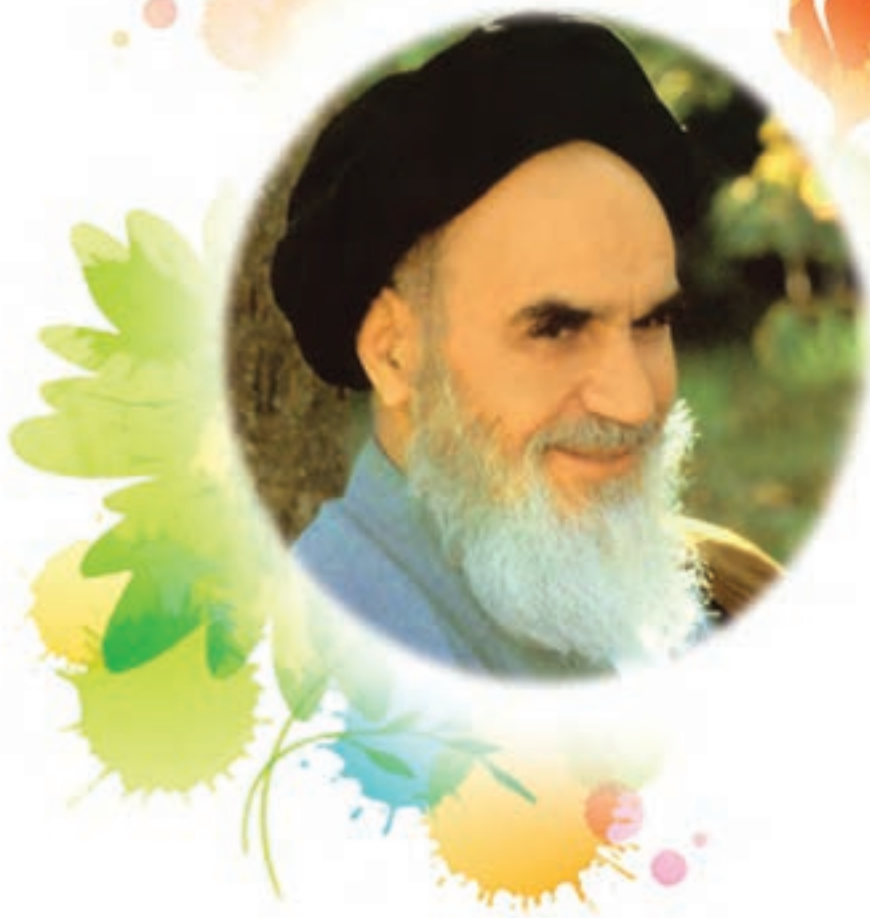
وب سایت: www.chap.sch.ir

چاپخانه: شرکت افست «سهامی عام» (WWW.Offset.ir)

سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ دوم ۱۳۹۴

حقّ چاپ محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۳۵۸-۲ - ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۳۵۸-۲ - ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۳۵۸-۲
ISBN 978-964-05-2358-2

امام خمینی بسیار مرتب بودند؛ یعنی، از آن ساعت صبح که از خواب بیدار می شدند، هیچ کارشان بدون برنامه نبود و هیچ وقت بدون برنامه زندگی نکردند. مطالعه شان سر ساعت بود، استراحتشان سر ساعت، خوابشان سر ساعت، به رادیو گوش کردنشان سر ساعت و خلاصه تمام کارهایشان - حتی عبادتشان - سر ساعت بود.

فهرست

فصل اوّل : محلّه‌ی ما

- درس اوّل ..... همسایه‌ی ما ۲
- درس دوم ..... اینجا محلّه‌ی ماست ۵
- درس سوم ..... خرید و فروش در محلّه ۸
- درس چهارم ..... نقشه‌ی محلّه‌ی ما ۱۳

فصل دوم : شهر من، روستای من

- درس پنجم ..... زندگی در شهر و روستا ۲۰
- درس ششم ..... جهت‌های جغرافیایی ۲۴
- درس هفتم ..... جغرافی‌دانان چگونه محیط‌های زندگی را مطالعه می‌کنند؟ ۲۸

فصل سوم : پیدایش شهر و روستا

- درس هشتم ..... نخستین روستاها چگونه به وجود آمده‌اند؟ ۳۲
- درس نهم ..... نخستین شهرها چگونه به وجود آمدند؟ ۳۶
- درس دهم ..... مورّخان چگونه گذشته را مطالعه می‌کنند؟ ۴۱

فصل چهارم : سفری به شهرهای باستانی

- درس یازدهم ..... سفری به شهر باستانی همدان ۴۶
- درس دوازدهم ..... سفری به تخت جمشید(۱) ۵۱
- درس سیزدهم ..... سفری به تخت جمشید(۲) ۵۶
- درس چهاردهم ..... سفری به شهر باستانی کرمانشاه ۵۹

فصل پنجم : کشور زیبای من

- درس پانزدهم ..... کوه‌ها و دشت‌های زیبا ۶۶
- درس شانزدهم ..... آب و هوا ۷۱
- درس هفدهم ..... نواحی آب و هوایی ایران ۷۵
- درس هجدهم ..... پوشش گیاهی و زندگی جانوری در ایران ۸۰
- درس نوزدهم ..... از محیط‌زیست مراقبت کنیم ۸۴

فصل ششم : ما ایرانی هستیم

- درس بیستم ..... نشانه‌های ملی ما ۹۰
- درس بیست‌ویکم ..... تقویم ۹۳
- درس بیست‌ودوم ..... روزهای مهم ۹۵

سخنی با معلمان عزیز

خداوند متعال را سپاس می‌گوییم که به لطف او توانستیم کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌ی چهارم ابتدایی را تولید و به شما تقدیم کنیم.

مطالعات اجتماعی یک حوزه‌ی مهم یادگیری است که از انسان و تعامل او با محیط‌های گوناگون در زمان‌های مختلف (حال، گذشته و آینده) و جنبه‌های گوناگون این تعامل (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی و...) بحث می‌کند. به همین دلیل این حوزه، مفاهیم رشته‌های متعدد و مختلفی چون تاریخ، جغرافیا، مدنی، اقتصاد، علوم سیاسی، حقوق، مردم‌شناسی و نظایر آن را در بر می‌گیرد. در برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی کشور ما به منظور سازماندهی تلفیقی محتوا، پنج حوزه‌ی موضوعی انتخاب شده است:

۱- فضا و مکان   ۲- زمان، تداوم و تغییر   ۳- فرهنگ و هویت

۴- نظام اجتماعی   ۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی

هریک از این حوزه‌ها ناظر به تعدادی از رشته‌های مذکور بوده و تعدادی از مفاهیم کلیدی مربوط را پوشش می‌دهند. به علاوه، مطالعات اجتماعی یکی از دروس مهم حامل «آداب و مهارت‌های زندگی» محسوب می‌شود.

برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی با توجه به رویکرد کلی برنامه‌ی درسی ملی مبتنی بر فطرت‌گرایی توحیدی و اهتمام به شکوفایی آن، سعی می‌کند زمینه‌های تربیت فردی و اجتماعی کودکان و نوجوانان را فراهم آورد. از این روی، هدف غایی مطالعات اجتماعی تربیت افرادی مؤمن، مسئول، آگاه و توانمند در زندگی فردی و اجتماعی، پای‌بند به اخلاق و ارزش‌های دینی و علاقه‌مند به ایران و هویت اسلامی - ایرانی است.

به منظور تحقق قابلیت کاربردی دروس و پیوند آن با زندگی واقعی لازم است که شما معلم عزیز به اهداف اصلی این درس توجه و تأکید کنید و دانستنی‌ها و اطلاعات کتاب را به عنوان بستری برای تحقق اهداف اصلی و منبعی برای کاوشگری دانش‌آموزان قلمداد کنید. این توجه بدون شک بر الگوهای تدریس، انتظارات یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی شما تأثیر خواهد گذاشت.

این کتاب درسی شامل ۶ فصل است که در هر فصل دو یا چند حوزه‌ی موضوعی - که در بالا اشاره شد - و مفاهیم کلیدی مربوط به آن‌ها، با یکدیگر تلفیق می‌شوند.

سال گذشته، دانش‌آموزان آموزش این درس را از خانه و خانواده شروع کردند و تا مدرسه ادامه دادند. امسال این آموزش‌ها از محله، شهر و روستا دنبال می‌شود و تا سطح کشور ادامه دارد.

این کتاب، همچنین شامل کاربرگ‌هایی است که در پایان آن آمده است. این کاربرگ‌ها جزء کتاب درسی و دربرگیرنده‌ی بخشی از محتوا هستند که باید در حین فرایند تدریس، فعالیت‌های آن توسط دانش‌آموزان انجام شوند. اغلب این کاربرگ‌ها در کلاس تکمیل می‌شوند.

برای تدریس این کتاب به موارد زیر توجه کنید:

۱- کتاب راهنمای معلم را به دقت بخوانید.

به همراه این کتاب، راهنمای تدریس تولید شده است. در این راهنما، برای هر فصل و درس، شناسنامه‌ای تنظیم شده است که شما را با چگونگی و میزان تلفیق مفاهیم آشنا می‌کند. همچنین جداول مربوط به اهداف، نحوه‌ی پوشش دادن به مهارت‌ها یا «هوش‌های چندگانه» و نظایر آن‌ها به شما کمک می‌کند تا به آسانی ارتباط میان اجزاء و عناصر موضوعی هر درس را دریابید. به شما توصیه می‌کنیم که کتاب راهنمای معلم را مکرر مطالعه کنید و اگر این کتاب به دست شما نرسیده، برای دریافت آن به سایت اینترنتی گروه مراجعه کنید.*

۲- به پرورش مهارت‌ها و نگرش‌ها توجه کنید.

کسب مهارت‌های زندگی اجتماعی یکی از اهداف مهم این کتاب است. دانش‌آموزان باید بتوانند آموخته‌ها را در زندگی واقعی به کار ببرند. آموزش مطالعات اجتماعی زمانی به اهداف خود دست می‌یابد که در نگرش‌ها و باورهای دانش‌آموزان نیز تغییرات مطلوب به وجود آید. برای این مقصود در این کتاب فعالیت‌های دروس و کاربرگ‌ها طوری طراحی شده تا فضایی برای پرورش مهارت‌ها و درونی‌سازی ارزش‌ها به وجود بیاید، لذا از طراحی سؤال و جواب‌های کلیشه‌ای خودداری کنید. از کتاب‌های تست و تمرین متداول بپرهیزید و به انجام فعالیت‌های کتاب بها بدهید.

● انجام فعالیت‌های به کار بیندیم، در پایان هر فصل بسیار ضروری است و سعی کنید همه‌ی آن‌ها انجام شود. البته نیازی نیست که در همان جلسه انجام شود و ممکن است برای اجرای بعضی از آن‌ها چند هفته به دانش‌آموزان فرصت بدهید.

۳- تدریس محتوای کتاب را با شرایط محلی و بومی منطبق کنید.

اگرچه بخش اعظم محتوای کتاب به موضوعات مشترک و ضروری برای همه‌ی دانش‌آموزان کشور اختصاص یافته است، با این حال شما معلم عزیز می‌توانید با طراحی فعالیت‌های مناسب به نیازهای خاص منطقه‌ی زندگی خود پاسخ دهید و به گسترش آگاهی‌ها و مهارت‌های اجتماعی که به محل زندگی دانش‌آموز مربوط می‌شوند، کمک کنید.

مطالب این کتاب، تنها الگوها و نمونه‌هایی را در اختیار شما می‌گذارد و انطباق آن‌ها با شرایط محلی بر عهده‌ی شما معلم عزیز است.

۴- تفاوت‌های فردی را در نظر بگیرید.

یادگیرندگان با درجات و سرعت مختلف رشد می‌کنند و به روش‌های مختلف یاد می‌گیرند. روش تدریس و فعالیت‌ها باید به اندازه‌ای متنوع باشند تا همه‌ی دانش‌آموزان با تفاوت‌های ذهنی، فرهنگی و خانوادگی بتوانند از آن‌ها بهره‌برداری کنند. نباید انتظار داشته باشیم همه‌ی دانش‌آموزان به یک روش آنچه را یاد گرفته‌اند، بیان کنند. برای مثال همه‌ی آن‌ها بتوانند خوب نقاشی کنند یا خوب داستان بگویند. به علاوه دستیابی به برآیندی قابل قبول از انجام فعالیت‌ها کافی است و لزومی ندارد که همه‌ی دانش‌آموزان همه‌ی فعالیت‌ها را درست و کامل انجام دهند.

۵- شیوه‌های مناسب ارزشیابی را به کار بندید.

به منظور سنجش میزان تحقق اهداف مهارتی و نگرشی کتاب باید از به‌کارگیری صرف شیوه‌های مرسوم و کلیشه‌ای آزمون‌های نوشتاری و چهارگزینه‌ای خودداری کنید. به ارزشیابی مستمر فعالیت‌ها توجه کنید. مشاهده، گفت‌وگو، مشارکت در کار گروهی، جمع‌آوری اطلاعات و همه‌ی فعالیت‌های دانش‌آموزان را در نظر بگیرید. نکته‌ی مهم در ارزشیابی، کشف مشکلات یادگیری، تلاش برای اصلاح آن‌ها و ارائه‌ی بازخورد صحیح است. سعی کنید در حین ارزشیابی دریابید که مشکل و نقص آموزش کجاست و چگونه می‌توانید به دانش‌آموز کمک کنید تا کار خود را اصلاح کند.

۶- مشارکت خانواده‌ها را جلب کنید.

بسیاری از مهارت‌های زندگی که در این کتاب آورده شده باید در محیط خانواده گسترش و پرورش یابند. لذا توجه خانواده‌ها در این زمینه ضروری است و شایسته است جلسات مداوم با آن‌ها برگزار شود و موارد لازم که در کتاب معلم درج شده، در اختیار آن‌ها قرار گیرد. خانواده‌های گرمی نیز باید بدانند که بدون کمک و نظارت آن‌ها، مهارت‌های زندگی اجتماعی که در این کتاب دنبال می‌شود، تحقق نمی‌یابد و لذا همکاری آن‌ها بسیار ضروری است. خانواده را نیز در ارزشیابی این مهارت‌ها و نگرش‌ها مشارکت بدهید.

علاوه بر موارد فوق، لازم است شما معلم عزیز به نکات زیر توجه کنید :

- از انجام هرگونه مشق و رونویسی از روی متون و قصه‌های این کتاب یا نوشتن سؤال و جواب‌های کلیشه‌ای روی متون و درس‌ها، خودداری کنید.
- فعالیت‌های مربوط به نقشه تنها در محدوده‌ی پرسش‌های کتاب و کاربرگه‌های ضمیمه انجام شود. به هیچ‌وجه دانش‌آموزان را وادار به ترسیم نقشه و فعالیت‌های اضافی نکنید. یافتن مکان‌ها بر روی نقشه کافی است.
- به‌جز برخی از فعالیت‌هایی که برای منزل تعیین شده‌اند، اغلب فعالیت‌های کتاب و کاربرگه‌ها باید در کلاس و در حین تدریس انجام شوند.

امید است شما معلم عزیز با به‌کارگیری روش‌های مناسب، فضایی پرنشاط و دلپذیر در کلاس این درس فراهم کنید.

گروه مطالعات اجتماعی — دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

فصل ۱ محله‌ی ما

درس همسایه‌ی ما

خانه‌ی ما در محله‌ای از یک شهر یا روستا قرار دارد. هر یک از ما ساکن یک محله هستیم. محله قسمتی از یک شهر یا روستاست که در آن گروهی از مردم در همسایگی یکدیگر زندگی می‌کنند. شما در یک خانه‌ی حیاطدار زندگی می‌کنید یا در یک آپارتمان؟ آیا همسایه‌های خود را می‌شناسید؟ آیا خانواده‌هایی که در همسایگی شما زندگی می‌کنند، فرزند هم‌سن و سال شما دارند؟ آیا در همسایگی خود دوستانی دارید؟ چه خوب است همسایه‌ها از حال یکدیگر باخبر باشند، به هم کمک کنند و با هم مهربان باشند.

پیامبر گرامی ما حضرت محمد (ص) فرمودند:

اگر می‌خواهید خدا و
پیامبر، شما را دوست داشته باشند،
امانت‌دار و راستگو باشید و با
همسایگان خود به نیکی رفتار کنید.

○ فعالیت

- ۱- به تصویرهای صفحه‌ی قبل با دقت نگاه کنید و هر یک را توضیح دهید.
- ۲- چه موارد دیگری از همکاری بین همسایه‌ها می‌شناسید؟ بیان کنید.
- ۳- با توجه به تصویرهای این صفحه، بگویید مردم یک محله برای انجام دادن چه کارهایی با یکدیگر همدلی و همکاری می‌کنند. چگونه؟

سال گذشته با مقررات رفت و آمد در کوچه و خیابان آشنا شدید. همچنین، آموختید که خانه و مدرسه مقرراتی دارند. خوب است بدانید برای زندگی در محله نیز مقرراتی وجود دارد.

آیا ما اجازه داریم با سرو صدا، همسایه‌ها را ناراحت کنیم؟ همیشه فکر کنید که ممکن است فردی در همسایگی شما مریض باشد یا یکی از همسایه‌ها بچه‌ی خود را خوابانده باشد یا یک نفر در حال درس خواندن یا مطالعه باشد؛ پس:

- در زمان استراحت همسایه‌ها در کوچه توپ بازی یا در خانه سروصدا نکنیم.

- در خانه صدای رادیو و تلویزیون را بلند نکنیم.

- در ساختمان محل زندگی خود یا کوچه و خیابان محله‌مان ترقه‌بازی نکنیم. این کار نه تنها خطرناک است و به ما آسیب می‌رساند بلکه همسایه‌ها را هم آزار می‌دهد و ممکن است به آن‌ها یا عابران هم صدمه بزند.

- موقع خداحافظی با مهمان‌ها با صدای بلند صحبت نکنیم.

- زباله‌ها را در جای مخصوص بگذاریم تا محل زندگی همسایه‌ها کثیف و آلوده نشود.

فعالیت

۱- به کمک پدر و مادر خود پرس‌وجو کنید که برای داشتن محله‌ای بهتر، در چه کارهایی می‌توانید با اهالی محل همکاری کنید.

۲- به تصویر زیر نگاه کنید و بگویید چه مزاحمتی برای همسایه‌ها به وجود آمده است. برای اینکه چنین صحنه‌ای پیش نیاید، چه باید کرد؟

درس ۲ اینجا محله‌ی ماست

گردش در محله

معلم کلاس چهارم بچه‌ها را برای گردش در محله از مدرسه بیرون برد. آن‌ها از محله‌ای که مدرسه در آنجا قرار داشت، بازدید کردند. در این گردش، دانش‌آموزان خانه‌های مردم، مغازه‌ها، دکه‌ی روزنامه‌فروشی، فضای سبز و بوستان کوچک کنار مدرسه و ساختمان‌هایی مثل اداره‌ها، بانک‌ها و مسجد را مشاهده کردند.

فعالیت

- ۱- شما نیز به همراه معلم یا پدر و مادر خود از محله‌ای که خانه یا مدرسه‌تان در آن قرار دارد، بازدید کنید. سپس کاربرگی شماره‌ی ۱ (محله‌ی ما) را پر کنید.
- ۲- با راهنمایی معلم و به‌طور گروهی، ماکت محله‌ای را که از آن بازدید کرده‌اید، درست کنید.

● مسجد محله‌ی ما

یکی از محل‌های اجتماع مردم در محله، مسجد است. مردم در مسجد علاوه بر عبادت خدا با یکدیگر آشنا می‌شوند، از حال هم خبر می‌گیرند و برای حل مشکلات محله‌ی خود با یکدیگر مشورت می‌کنند.

مسجد همچنین محل برگزاری مراسمی چون دعا، عزاداری و جشن‌های مربوط به عیدهای مذهبی است.

مردم پشت سر امام جماعت در صف‌های منظم رو به قبله می‌ایستند. امام جماعت جلوتر از همه در محراب قرار می‌گیرد.

● بوستان محله‌ی ما

در بیشتر محله‌ها یک بوستان یا فضای سبز وجود دارد که مردم برای استراحت و ورزش به آنجا می‌روند. برخی از بوستان‌ها، وسایل بازی و ورزش مخصوص کودکان هم دارند. همه‌ی ما باید برای تمیز نگه داشتن بوستان و مراقبت از آن تلاش کنیم. برای مثال، چمن‌ها را لگد نکنیم، گل‌ها را نچینیم، به وسایل بازی آسیب نرسانیم و زباله‌ها را در سطل‌های مخصوص بریزیم.

○ فعالیت

- ۱- نام مسجد محله‌ی شما چیست؟ به کمک بزرگ‌ترها پرس‌وجو کنید که در مسجد محله‌ی شما چه فعالیت‌هایی انجام می‌شود. آن‌گاه در کلاس در این باره صحبت کنید. (با توجه به آنچه در کتاب هدیه‌های آسمان یاد گرفته‌اید.)
- ۲- برای بهتر شدن بوستان محله‌تان، چه پیشنهادی دارید؟

محله‌ها تغییر می‌کنند

با گذشت زمان در محله‌های تغییراتی به وجود می‌آید. برای مثال، مردم یک محله برای زندگی به جای دیگری می‌روند و افرادی دیگر به آن محله نقل مکان می‌کنند. شکل و نوع ساختمان‌ها و فعالیت‌ها نیز تغییر می‌کند. بعضی وقت‌ها هم امکانات عمومی جدیدی مانند ایستگاه اتوبوس یا باجه‌ی تلفن عمومی، فضای سبز یا کتابخانه در محله ایجاد می‌شود. ساکنان یک محله دوست دارند محل زندگی آن‌ها روز به روز بهتر شود. به تصویب‌های زیر توجه کنید. این تصویرها محله‌ای در اطراف میدان امام خمینی تهران را در صد سال پیش و زمان حال نشان می‌دهند.

فعالیت

۱- در تصویر (۱) چه چیزهایی می‌بینید؟ بیان کنید.

در تصویر (۲) چه چیزهایی تغییر کرده است؟ شباهت‌ها و تفاوت‌ها کدام‌اند؟

۲- کاربرگی شماره‌ی ۲ (تغییرات محله‌ی من، مصاحبه) را انجام دهید.

درس ۳ خرید و فروش در محله

نیازهای محله

در هر محله مکان‌هایی برای تولید بعضی کالاها یا دادن بعضی خدمات به مردم وجود دارد که هدف آن‌ها رفع نیازهای ساکنان محله است. شما سال گذشته درباره‌ی شغل‌های تولیدی و خدماتی مطالبی خواندید و با این شغل‌ها آشنا شدید. در تصویرهای زیر هر یک از مکان‌ها چه خدماتی به مردم محله می‌دهند؟

● در هر محله، امکاناتی برای استفاده‌ی همه‌ی مردم ایجاد شده است. این امکانات به همه‌ی مردم تعلق دارند. به تصاویر دقت کنید. هر یک از این امکانات کدام نیاز مردم را برطرف می‌کند؟

○ فعالیت

- ۱- در محل زندگی شما کدام یک از امکانات عمومی وجود دارد؟ بنویسید.
- ۲- به نظر شما چگونه می‌توانیم از امکانات عمومی به‌طور مناسب استفاده کنیم؟ چگونه می‌توانیم از آن‌ها نگهداری کنیم؟

خرید عاقلانه

در محله‌ی شما چه مغازه‌هایی وجود دارند؟ مغازه‌هایی که نیازهای شما و خانواده‌تان را برطرف می‌کنند. البته گاهی برای خرید کالاهای موردنیازتان به جاهای دیگر شهر هم می‌روید. حتماً تاکنون به تنهایی یا با خانواده برای خرید رفته‌اید. راستی فکر کرده‌اید چگونه می‌توانیم درست خرید کنیم؟

سهراب دوست داشت یک توپ فوتبال بخرد و این موضوع را با اعضای خانواده در میان گذاشت. گفت و گوی آن‌ها را بخوانید.

پس من چطور می‌توانم
به توپ فوتبال خودم برسم؟

این ماه نمی‌توانیم برای سهراب توپ فوتبال
بخیریم؛ چون علاوه بر خرج‌های همیشگی، یعنی
خوراک، اجاره خانه، پول آب و برق و تلفن، باید
هزینه‌ی تعمیر ماشین را هم بپردازیم.

پیشنهاد می‌کنم برای خرید توپ
برنامه‌ریزی کند. من به او یاد می‌دهم که
این کار را انجام بدهد.

پدر سهراب به او گفت که برای خرید توپ مورد علاقه‌اش، باید برنامه‌ریزی کند. در گام اول هم از سهراب خواست جدولی بکشد.

او گفت: این جدول سه ستون دارد. در یک ستون باید درآمد یا پول توجیبی‌ات را بنویسی. سهراب که سال گذشته در کتاب مطالعات اجتماعی با معنی درآمد آشنا شده بود، گفت: پدر، درآمد یعنی پولی که از راه کار کردن به دست می‌آید؛ درست است؟ پدر پاسخ داد: بله؛ راستی سهراب، ماه پیش تو هم مقداری درآمد داشتی.

سهراب فکری کرد و گفت: بله پدر؛ ما تمام روز در باغ دوست شما در چیدن سیب‌ها و گذاشتن آن‌ها در جعبه‌ها کمک کردیم. وقتی غروب شد، او به هریک از ما بچه‌ها، ۱۰,۰۰۰ تومان دستمزد داد. پس من ماه پیش ۱۰,۰۰۰ تومان درآمد داشته‌ام!

پدر لبخندی زد و ادامه داد: «ستون دیگر جدول، ستون هزینه است؛ یعنی پولی که برای خرید کالاها یا مورد نیاز خرج می‌کنید. مهم نیست که ما چقدر پول به دست می‌آوریم؛ مهم این است که بتوانیم مقداری از این پول را برای زمان‌هایی که نیاز داریم، پس انداز کنیم. یعنی نباید همه‌ی پولی را که به دست می‌آوریم، خرج کنیم. پس ستون دیگر جدول شما پس انداز است. اکنون به جدولی که سهراب به کمک پدرش کشیده است، توجه کنید.

هفته‌ها	درآمد یا پول توجیبی	هزینه (پولی که خرج می‌کند)	پس انداز (پولی که ذخیره می‌کند)
هفته‌ی اول	۵,۰۰۰ تومان	۲,۰۰۰ تومان	۳,۰۰۰ تومان
هفته‌ی دوم	۵,۰۰۰ تومان	۲,۰۰۰ تومان	۳,۰۰۰ تومان
هفته‌ی سوم	۵,۰۰۰ تومان	۲,۵۰۰ تومان	۲,۵۰۰ تومان
هفته‌ی چهارم	۵,۰۰۰ تومان	۳,۵۰۰ تومان	۱,۵۰۰ تومان
هفته‌ی پنجم	۵,۰۰۰ تومان	۵۰۰ تومان	۴,۵۰۰ تومان
هفته‌ی ششم	۵,۰۰۰ تومان	۱,۵۰۰ تومان	۳,۵۰۰ تومان
درآمد چیدن سیب از باغ	۱۰,۰۰۰ تومان	-	۱۰,۰۰۰ تومان
جمع	۴۰,۰۰۰ تومان	۱۲,۰۰۰ تومان	۲۸,۰۰۰ تومان

پول توجیبی سهراب در یک ماه و نیم (۶ هفته) چقدر بوده است؟ او چه مقدار از پول توجیبی‌اش را خرج کرده و چقدر از آن را پس انداز کرده است؟ یک بار دیگر به جدول سهراب توجه کنید. به جدولی که در آن درآمد، هزینه و پس انداز نشان داده شده است، جدول بودجه می‌گوییم.

• چگونه انتخاب کنیم؟

وقتی می‌خواهیم کالایی بخریم، باید نکته‌هایی را در نظر بگیریم و در خرید دقت کنیم. مادر سهراب از او خواست که برای خرید توپ با معلم ورزش مدرسه مشورت کند و درباره‌ی انواع توپ و قیمت‌های آن‌ها اطلاعاتی به دست آورد. معلم ورزش در این باره برای سهراب توضیح داد و سه نوع توپ را به او پیشنهاد کرد. سهراب و مادرش به مغازه رفتند و انواع توپ‌ها را دیدند. مادر سهراب به او یاد داد جدولی بکشد و توپ‌ها را با توجه به ویژگی‌هایشان امتیازبندی کند.

شماره‌ی توپ	وزن توپ	جنس توپ	قیمت توپ	رنگ توپ
توپ شماره‌ی ۱	۲۵۰ گرم	لاستیک *	۱۷۰۰۰ تومان ***	سبز —
توپ شماره‌ی ۲	۲۵۰ گرم	چرم ***	۷۰۰۰۰ تومان —	زرد *
توپ شماره‌ی ۳	۲۵۰ گرم	فوم **	۲۸۰۰۰ تومان **	سفید ***

جدول امتیازها

ضعیف	متوسط	خوب	خیلی خوب
—	*	**	***

○ فعالیت

- ۱- به نظر شما، سهراب با توجه به امتیازهایی که به توپ‌ها داده است، کدام یک را باید انتخاب کند؟ چرا؟
- ۲- روش کار سهراب را برای خرید و انتخاب توپ از اول تا آخر توضیح دهید.

درس ۴ نقشه‌ی محله‌ی ما

به تصویرهای روبه‌رو دقت کنید. این تصویرها، اشیا را از روبه‌رو و بالا نشان می‌دهند.

به تصویر زیر دقت کنید. این تصویر یکی از خیابان‌های محله‌ی ما را از روبه‌رو نشان می‌دهد. در این خیابان چه چیزهایی می‌بینید؟

(الف)

این تصویر همان خیابان را از بالا نشان می‌دهد.

(ب)

جای عددهایی را که در تصویر الف می‌بینید، در تصویر ب پیدا کنید و بنویسید.

مجسم کنید وقتی یک پرنده از بالا به زمین نگاه می کند، زمین را چگونه می بیند.

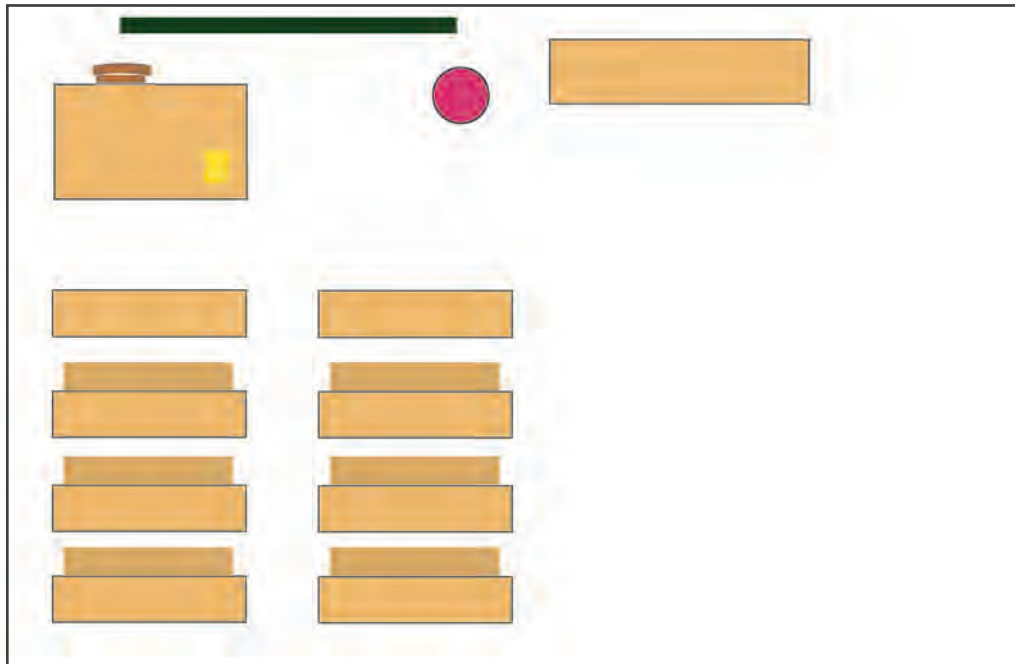
به شکل زیر نگاه کنید. این نقشه‌ی همان جایی است که پرنده در هنگام پرواز می بیند. در این نقشه، ساختمان‌ها، خیابان‌ها، درختان و یک دریاچه نشان داده شده اند. اکنون، عددی را که در تصویر بالا می بینید به نقشه منتقل کنید.

این تصویر یک کلاس از روبه‌رو است.

نقشه‌ی زیر را دانش‌آموزی از همان کلاس کشیده است. او تصوّر کرده که از بالا به کلاس نگاه می‌کند. تصویر اشیا از روبه‌رو با تصویر آن‌ها از بالا چه تفاوت‌هایی دارد؟

○ فعالیت

- ۱- کاربرگی شماره‌ی ۳ (دیدن منظره از بالا) را در کلاس انجام دهید.
- ۲- اکنون شما هم با راهنمایی و کمک معلم، نقشه‌ی کلاس خود را بکشید. تصور کنید که از بالا به کلاس نگاه می‌کنید.

نقشه چگونه تهیه می شود؟

برای تهیه نقشه از عکس هوایی استفاده می کنند. عکس هوایی را با هواپیما از بالای زمین می گیرند.

هواپیما در حال عکس برداری از یک منطقه

عکس هوایی یک منطقه

نقشه‌ی همان منطقه

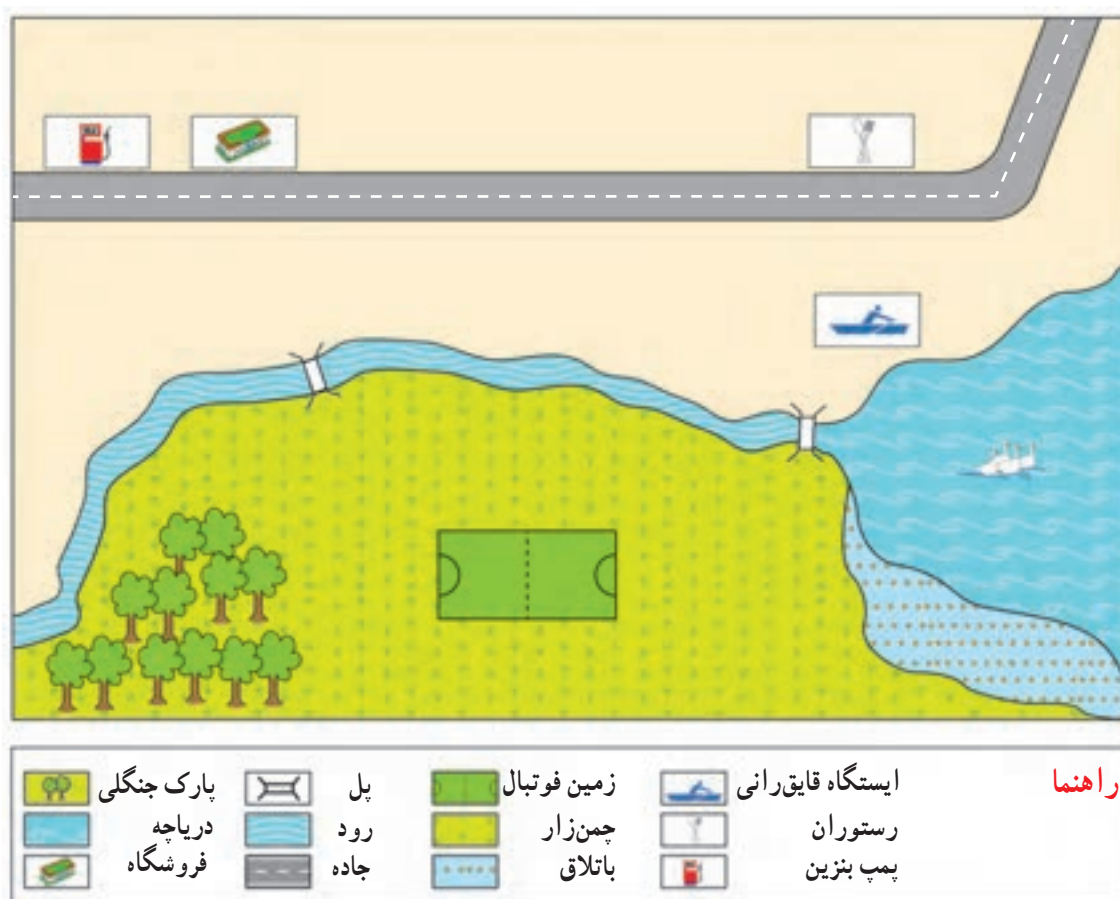
استفاده از نقشه

نقشه‌ها در پیدا کردن مکان‌ها به ما کمک می کنند. حتی اگر هیچ وقت به جایی نرفته باشیم، با استفاده از نقشه می توانیم بفهمیم که آن محل کجاست و چگونه و از چه راهی می توانیم به آنجا برویم.

راهنمای نقشه

سال گذشته با نقشه‌ی خانه و مدرسه آشنا شدید و آموختید که در کنار هر نقشه یک راهنما وجود دارد. اگر راهنما نباشد، نمی‌توانیم مکان‌های مختلف را روی نقشه تشخیص دهیم. راهنمای نقشه، معنای رنگ‌ها و علامت‌های روی نقشه را مشخص می‌کند و کوه، جنگل، دریا، پل، خانه‌ها، خیابان، فرودگاه و چیزهای دیگر را روی نقشه نشان می‌دهد.

فعالیت

کاربرگه‌ی شماره‌ی ۴ (راهنمای نقشه) را در کلاس انجام دهید.

به کار بندیم

- ۱- در یکی از فعالیت‌های مربوط به محله‌ی خود مشارکت کنید. مثلاً:
  - نماز جماعت
  - پذیرایی از مردم در عیدهای مذهبی
  - آذین‌بندی محلهسپس درباره‌ی فعالیت خود در کلاس توضیح دهید.

- ۲- با راهنمایی معلم و کمک پدر و مادر برای خرید یک کالا برنامه‌ریزی کنید. روش سهراب را در تهیه‌ی جدول هزینه و درآمد و جدول امتیازدهی به کار ببرید.

فصل ۲ شهر من ، روستای من

درس ۵ زندگی در شهر و روستا

کشور ما ایران شهرهای زیبا و روستاهای آباد زیادی دارد.
شما در شهر زندگی می‌کنید یا روستا؟

آیا می‌دانید شهر و روستا چه تفاوت‌هایی دارند؟

(الف)

مجتمع تجاری
بانک

پیاده‌رو

آپارتمان‌ها

میدان

خودروها

خیابان

(ب)

فعالیت

۱- عکس «الف» یک شهر و عکس «ب» یک روستا را نشان می‌دهد. اجزاء عکس ب را مانند عکس الف، مشخص کنید و بنویسید.

۲- کاربرگه‌ی شماره‌ی ۵ (عکس خوانی) را در کلاس انجام دهید.

بچه‌ها، من در روستا زندگی می‌کنم. کار بیشتر روستاییان کشاورزی و باغداری است. بعضی از آن‌ها علاوه بر کشاورزی به دام‌پروری و تولید صنایع دستی مانند قالی و جاجیم مشغول‌اند. روستاییان با تولید محصولات کشاورزی برای خانواده‌ی خود و مردم دیگر غذا فراهم می‌کنند.

روستا از شهر کوچک‌تر و کم‌جمعیت‌تر است. به همین دلیل، بیشتر مردم روستا یکدیگر را می‌شناسند و با هم خویشاوندند. اداره‌ی هر روستا به عهده‌ی شورای اسلامی آن روستاست. مردم روستا خانه‌های ساده‌ی خود را در کنار مزرعه‌ها و باغ‌ها می‌سازند و از هوای تمیز و سالم استفاده می‌کنند.

بچه‌ها، من در شهر زندگی می‌کنم. در شهرها فعالیت کشاورزی وجود ندارد و بیشتر شهرنشینان در کارخانه‌ها، مغازه‌ها و اداره‌ها کار می‌کنند. معمولاً اداره‌ها، فروشگاه‌ها، بیمارستان‌ها و دانشگاه‌ها در مرکز شهر و کارخانه‌ها و کارگاه‌ها در اطراف شهر قرار دارند. شهر بزرگ‌تر و پرجمعیت‌تر از روستاست. اداره‌ی شهر را شهرداری به عهده دارد. یکی از وظایف شهرداری، زیبا نگه‌داشتن شهر و حفظ پاکیزگی آن است.

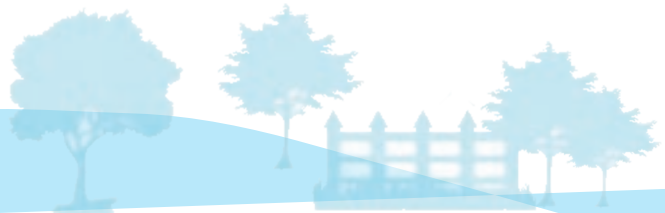

بچه‌ها، عده‌ی کمی از مردم کشور هم مانند ما زندگی عشایری دارند. شغل اصلی ما عشایر، دام‌پروری است و برای چراندن دام‌ها از جایی به جای دیگر کوچ می‌کنیم. عشایر معمولاً با هم خویشاوندند. گوشت، لبنیات، گلیم و جاجیم از تولیدات عشایر است.

فعالیت

- ۱- متن درس را بخوانید و سه تفاوت دیگر شهر و روستا را پیدا کنید و بنویسید.
- ۲- زندگی روستایی چه تفاوتی با زندگی عشایری دارد؟
- ۳- اگر عکس‌هایی از روستاها یا شهرها دارید، به کلاس بیاورید و روی تابلو به نمایش بگذارید. نام مکان‌ها را هم زیر آن‌ها بنویسید.

پرجمعیت‌ترین شهرهای ایران

شهر	جمعیت (نفر)
اهواز	۱,۴۰۰,۰۰۰
تهران	۸,۰۰۰,۰۰۰
اصفهان	۲,۱۰۰,۰۰۰
مشهد	۳,۰۰۰,۰۰۰
تبریز	۱,۶۰۰,۰۰۰
کرج	۲,۰۰۰,۰۰۰
شیراز	۱,۷۰۰,۰۰۰
قم	۱,۱۰۰,۰۰۰

(ارقام جمعیت تقریبی است.)

زندگی در شهرهای بزرگ

شهرهای بزرگ، شهرهایی هستند که بیش از یک میلیون نفر جمعیت دارند. در این شهرها امکانات بیشتری مانند دانشگاه‌ها، بیمارستان‌ها، سینماها، سالن‌های نمایش، هتل‌ها و پارک‌های بزرگ وجود دارد اما زندگی با مشکلات زیادی همراه است.

فعالیت

- ۱- با توجه به جدول بالا، پرجمعیت‌ترین شهرهای ایران را به ترتیب بنویسید. (عدد جمعیت‌ها را بخوانید.)
(- - - - -)
- ۲- آیا می‌توانید چند نمونه از مشکلات زندگی در شهرهای بزرگ را بگویید و برای حل آن‌ها پیشنهادهایی بدهید؟

استان‌های ایران

به نقشه توجه کنید. کشور ایران خانه‌ی بزرگ ماست. کشور ما را برای اداره‌ی بهتر به قسمت‌های بزرگی تقسیم کرده‌اند. به هر یک از این قسمت‌ها استان می‌گویند.
هر استان تعدادی شهر و روستا دارد. معمولاً بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهر هر استان، مرکز آن استان است که با انواع راه‌ها به شهرهای دور و نزدیک آن استان مربوط می‌شود.

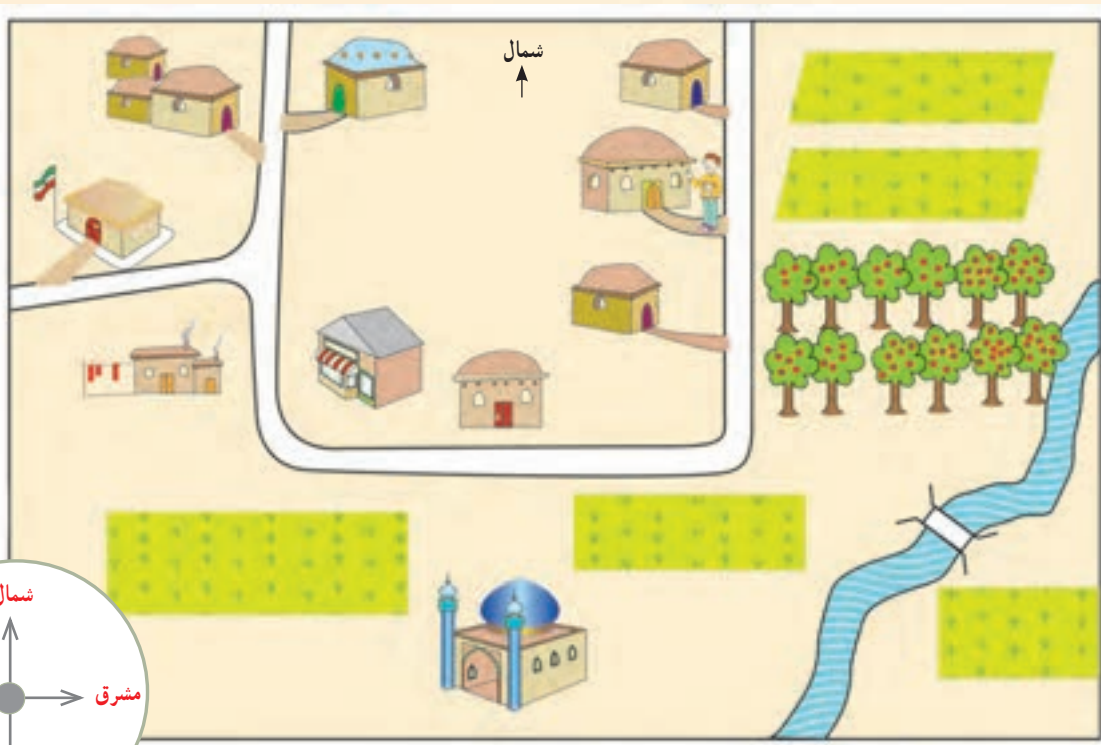
فعالیت

- ۱- شما در کدام استان زندگی می‌کنید؟ مرکز استان شما کدام شهر است؟ یک یا دو شهر دیگر استان خود را نام ببرید.
- ۲- آیا کسی از خویشان یا آشنایان شما در استان‌های دیگر ایران زندگی می‌کنند؟ کدام استان؟
- ۳- جمله‌ی زیر را کامل کنید.
من در شهر / روستای.....، که در استان..... قرار دارد، زندگی می‌کنم.
- ۴- کاربرگ‌های شماره‌ی ۶ (نقشه‌ی استان‌های ایران) را در کلاس انجام دهید.

درس ۴ جهت‌های جغرافیایی

در سال گذشته با جهت‌های اصلی آشنا شدید و به کمک معلم در حیاط مدرسه جهت‌های شمال، جنوب، مشرق و مغرب را پیدا کردید.

فعالیت

۱- باغ میوه در کدام جهت روستا قرار دارد؟

۲- مسجد در کدام جهت روستا قرار دارد؟ حمام و مدرسه در کدام جهت؟

۳- محمدرضا می‌خواهد از خانه‌اش به مدرسه برود. او باید در چه جهت‌هایی حرکت کند؟ به ترتیب بگویید.

منظور از شمال و جنوب چیست؟

اگر در یک صبح آفتابی، در حیاط خانه یا مدرسه طوری بایستیم که دست راست ما به طرف خورشید باشد و دست چپ ما به طرف مغرب، روبه‌روی ما شمال و پشت سرمان جنوب است.

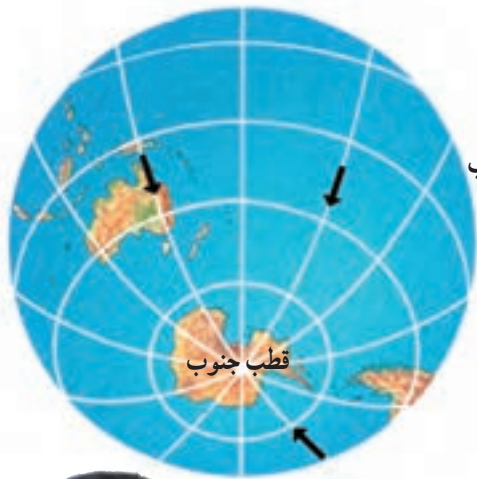

زمینی که ما روی آن زندگی می‌کنیم و شهرها و کشورها روی آن قرار دارند، کره‌ی بسیار بزرگی است که به آن کره‌ی زمین گفته می‌شود. یک کره‌ی جغرافیایی را به کلاس بیاورید و با دوستانتان آن را مشاهده کنید.

کره‌ی جغرافیایی را روی میز بگذارید و از بالا به آن نگاه کنید. بالاترین نقطه‌ای که روی کره می‌بینید، قطب شمال نام دارد. اکنون، نقطه‌ای را روی کره‌ی جغرافیایی انتخاب کنید و انگشت خود را روی آن بگذارید. سپس، انگشتتان را به طرف قطب شمال حرکت دهید. حالا شما در جهت شمال حرکت می‌کنید. به پایین‌ترین نقطه‌ی زمین که روبه‌روی قطب شمال قرار دارد، قطب جنوب می‌گویند. اکنون اگر انگشت خود را روی نقطه‌ای از کره بگذارید و به طرف قطب جنوب حرکت کنید، در جهت جنوب حرکت می‌کنید.

به سمت قطب جنوب

به سمت قطب شمال

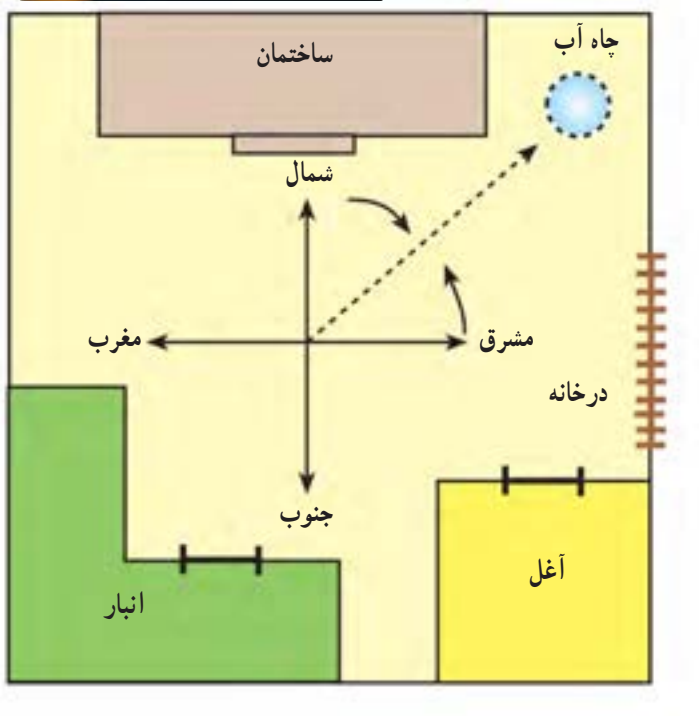

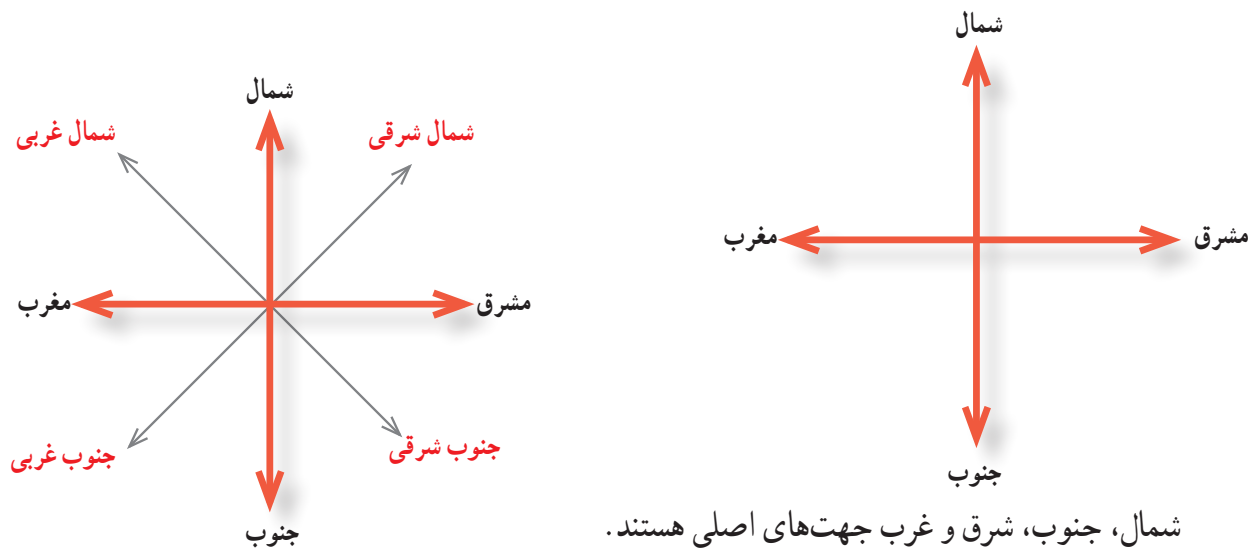
قطب‌نما

قطب‌نما وسیله‌ای است که جهت قطب شمال و جنوب زمین را نشان می‌دهد. قطب‌نما یک عقربه‌ی مغناطیسی (آهن‌ربایی) دارد که نوک رنگی آن همیشه در جهت شمال قرار می‌گیرد.

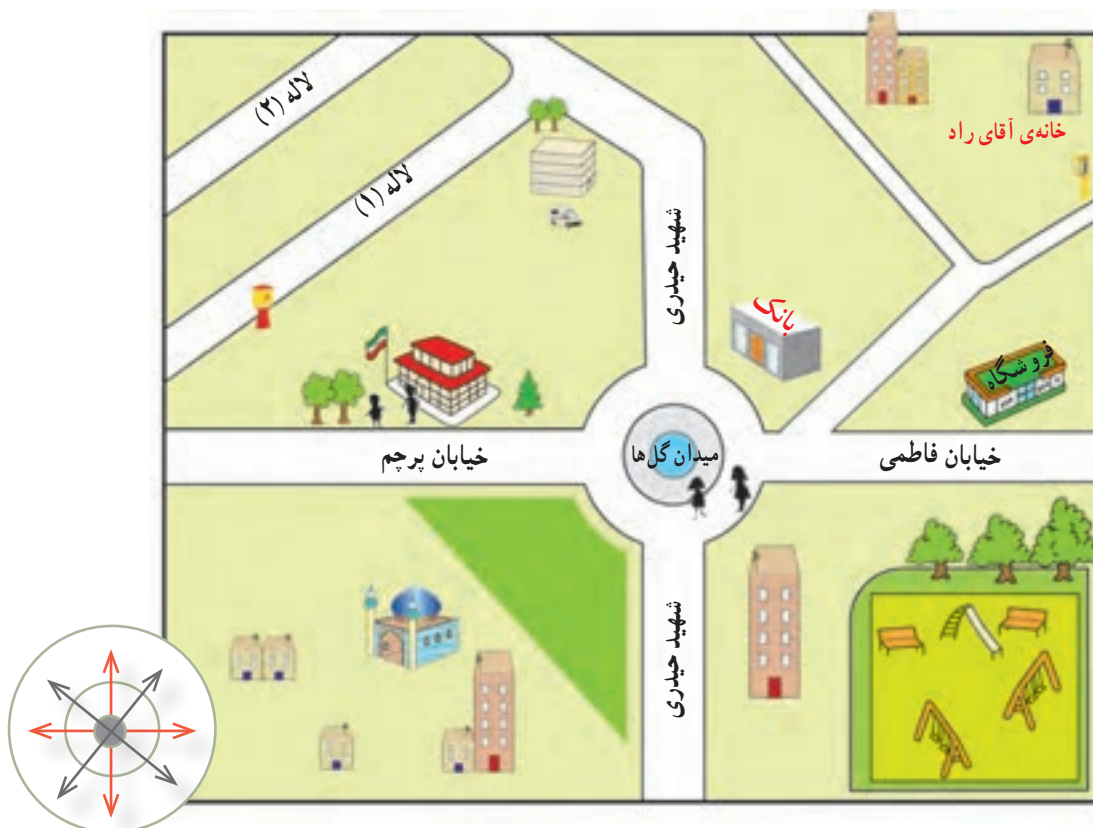
جهت‌های فرعی

همه‌ی مکان‌ها به طور دقیق در جهت‌های اصلی قرار نگرفته‌اند؛ برای مثال، در شکل روبه‌رو یک خانه‌ی روستایی را می‌بینید که در آن چاه آب بین شمال و شرق - یعنی در جهت شمال شرقی - قرار دارد. به این جهت، جهت فرعی می‌گویند. اکنون بگویید آغل گوسفندان در کدام جهت قرار دارد.

شمال، جنوب، شرق و غرب جهتهای اصلی هستند.
شمال شرقی، شمال غربی، جنوب شرقی و جنوب غربی جهتهای فرعی هستند.

فعالیت

۱- الف) میلاد و دوستش در مدرسه اند، آن‌ها می‌خواهند به فروشگاه بروند و خرید کنند. به طرف کدام خیابان و کدام جهت باید حرکت کنند؟

ب) مریم می‌خواهد با مادرش به پارک برود. پارک در کدام جهت میدان قرار دارد؟

پ) کدام خیابان‌ها در شرق و غرب بیمارستان قرار دارند؟ مسجد در کدام جهت میدان قرار گرفته است؟

ت) فرض کنید اکنون در مقابل بانک ایستاده‌اید و می‌خواهید به خانهی آقای راد بروید. در کدام جهت باید حرکت کنید؟

۲- کاربرگهی شماره ۷ (جهتهای اصلی و فرعی) را در کلاس انجام دهید.

درس جغرافی دانان چگونه محیط‌های

زندگی را مطالعه می‌کنند؟

همه‌ی ما دوست داریم محیط زندگی خود را بشناسیم و با ویژگی‌های آن آشنا شویم. راستی، آیا همه‌ی محیط‌ها، شهرها و روستاها شبیه هم هستند؟ چگونه می‌توانیم محیط‌های دیگر را بشناسیم؟ یکی از راه‌های شناخت محیط زندگی خود و دیگران استفاده از دانش جغرافیاست. وقتی شما مشغول تحقیق درباره‌ی شهر یا روستای محلّ زندگی‌تان هستید، در واقع از دانش جغرافیا استفاده می‌کنید. دانش جغرافیا به ما کمک می‌کند که محیط زندگی خود و محیط‌های دیگر را بشناسیم و از چگونگی زندگی مردم در مکان‌های مختلف آگاه شویم.

بچه‌ها، من جغرافی‌دان هستم.

جغرافی‌دان کسی است که مکان‌های مختلف و زندگی مردم در این مکان‌ها را مطالعه می‌کند.

جغرافی‌دان‌ها از محیط‌های مختلف بازدید می‌کنند و می‌کشند همه چیز را به خوبی مشاهده کنند. آن‌ها همچنین کتاب‌هایی را که درباره‌ی محیط‌ها و موضوع‌های جغرافیایی نوشته شده‌اند، مطالعه می‌کنند.

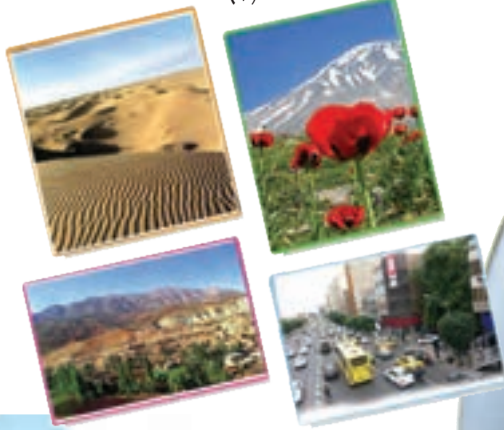
جغرافی‌دان‌ها ابتدا پرسش‌هایی درباره‌ی یک مکان طرح می‌کنند. برای مثال، می‌پرسند: این شهر در کجا واقع شده است؟ جمعیت آن چقدر است؟ آب و هوای آن چگونه است؟ مردم آن به چه فعالیت‌هایی مشغول‌اند؟ و...

جغرافی‌دان‌ها همچنین برای حلّ مشکلات زندگی مردم در محیط‌های مختلف پیشنهادهایی می‌دهند.

(۱) به تصویرها توجه کنید. در این تصویرها بعضی از وسایلی که جغرافی‌دان‌ها در کارهایشان از آن‌ها استفاده می‌کنند، نشان داده شده است.

(۲)

(۳)

(۴)

(۵)

(۶)

در درس‌های گذشته بی بردید که از عکس می‌توانیم اطلاعاتی درباره‌ی یک مکان به دست بیاوریم. شاید تاکنون فیلم‌هایی از زندگی مردم در سرزمین‌ها و کشورهای دیگر دیده باشید. فیلم نیز وسیله‌ی خوبی برای آشنایی با محیط‌های مختلف است.

در جغرافیا، نقشه مهم‌ترین وسیله‌ی مطالعه است.

فعالیت

۱- به تصویر وسایل جغرافی‌دان‌ها در صفحه‌ی قبل نگاه کنید و نام هر وسیله‌ای را که شماره‌گذاری شده است، بنویسید.

.....(۱) .....(۲) .....(۳) .....(۴) .....(۵) .....(۶).....

۲- آیا روی دیوار کلاس شما نقشه‌ای نصب شده است؟ به کمک معلم، نقشه‌ی ایران را به دیوار کلاس نصب کنید.

۳- یک کره‌ی جغرافیایی را به کلاس بیاورید. کشور ایران و همسایگانش را روی آن پیدا کنید و به یکدیگر نشان دهید.

۴- معلم فیلمی درباره‌ی زندگی مردم در یک مکان تهیه می‌کند و به شما نشان می‌دهد. پس از پایان فیلم، به پرسش‌های معلم خود پاسخ دهید.

۵- به کمک معلم، یک لوح فشرده‌ی جغرافیایی به کلاس بیاورید و شیوه‌ی استفاده از آن را با رایانه تمرین کنید.

به کار بندیم

- ۱- به دوستی (واقعی یا فرضی) که در جای دیگری زندگی می‌کند، نامه بنویسید و از او دعوت کنید به شهر یا روستای شما سفر کند. درباره‌ی شهر یا روستای خود نیز برای او توضیح دهید.
- ۲- به کمک معلم و با استفاده از قطب‌نمایی که در درس علوم ساخته‌اید، روش پیدا کردن جهت‌های جغرافیایی و قبله را در حیاط مدرسه یا کلاس تمرین کنید.
- ۳- فرض کنید جغرافی‌دان هستید. ابتدا مکانی را انتخاب کنید. سپس چند سؤال درباره‌ی آن مکان طرح کنید. سؤال‌هایتان درباره‌ی چیزهایی باشد که نمی‌دانید.

پدایش شهر و روستا

فصل ۳

درس نخستین روستاها چگونه به وجود آمدند؟

آیا تا به حال به این موضوع فکر کرده‌اید که زندگی مردم در گذشته‌های دور چگونه بوده و با زندگی امروزی چه تفاوت‌هایی داشته است؟ امروزه از روی آثاری که از هزاران سال پیش به جا مانده است، می‌توان فهمید که انسان‌ها در گذشته‌های دور وسایل و ابزارهای انسان امروز را نداشتند و به همین دلیل، در زندگی با مشکلات زیادی روبه‌رو بودند. با این حال، آن‌ها توانستند بر مشکلات غلبه کنند؛ زیرا خداوند به انسان‌ها در مقایسه با بقیه‌ی جانوران نعمت‌های بزرگی عطا کرده است. او به انسان‌ها عقل داده است تا بتوانند راه‌هایی برای مشکلات خود پیدا کنند. خداوند انسان‌ها را با دست‌هایی توانا آفریده است. همچنین پیامبران را فرستاده است تا راه و رسم زندگی بهتر را به آن‌ها بیاموزند. انسان‌ها هم به تدریج، با استفاده از نیروی تفکر و به کمک دست‌هایشان یاد گرفتند وسایلی بسازند و نیازهای خود را برطرف کنند.

گردآوری خوراک و شکار

شاید یکی از مشکلات انسان‌ها در گذشته‌های بسیار دور، فراهم کردن غذا بوده است. آن‌ها از صبح تا شب به جست‌وجوی غذا می‌پرداختند و میوه‌ی درختان، ریشه و برگ گیاهان و تخم پرندگان را جمع‌آوری می‌کردند و می‌خوردند. جمع‌آوری غذا برای انسان کار سختی بود. او همچنین برای اینکه از حمله‌ی حیوانات در امان بماند، به غارها پناه می‌برد. نقاشی‌های به جا مانده روی دیوار غارهای قدیمی نشان می‌دهد که شکار هم در تأمین غذای انسان‌ها در آن دوره نقش مهمی داشته است.

اولین ابزارهای انسان، بیشتر سنگی بودند. او در ابتدا از سنگ، شاخه‌ی درختان و استخوان حیوانات برای کندن زمین، پیدا کردن ریشه‌ی گیاهان و دوخت و دوز استفاده می‌کرد. با گذشت زمان، انسان‌ها ابزارهای بهتری ساختند؛ برای مثال، با بستن تکه‌ای چوب به یک سنگ لبه‌تیز، تبر و نیزه درست کردند. آن‌ها با استفاده از این ابزارها توانستند بهتر از گذشته نیازهای خود را برطرف کنند.

▲ نمونه‌هایی از ابزارهای سنگی که انسان‌ها برای شکار درست کرده بودند.

شاید در گذشته‌های دور، انسان‌ها متوجه آتشی که در اثر رعد و برق به وجود می‌آمد، شدند و بعدها بی‌برند که با به هم زدن بعضی سنگ‌ها می‌توانند آتش درست کنند. کشف آتش تغییرات زیادی در زندگی انسان به وجود آورد.

فعالیت

۱- فکر کنید و پاسخ دهید.

الف - هزاران سال است که جانورانی مانند مورچه‌ها و پرندگان، خانه‌ی خود را به همان شیوه‌ی همیشگی می‌سازند و هیچ تغییری در خانه‌های آن‌ها به وجود نیامده است. چرا؟

ب - آیا می‌توانید درباره‌ی تغییر نکردن شیوه‌ی زندگی حیوانات مثال‌های دیگری بزنید؟

۲- گفت‌وگو کنید.

الف - چرا کشف آتش زندگی انسان را تغییر داد؟ کشف آتش در هریک از این موارد چه تأثیری گذاشت؟
غذا

مسکن

امنیت

ابزار و وسایل

ب - اگر در زندگی امروز ما آتش وجود نداشته باشد، چه مشکلاتی به وجود می‌آید؟

کشاورزی و اهلی کردن حیوانات

انسان‌ها به تدریج حیواناتی مانند گوسفند، بز، گاو و بعضی پرندگان را اهلی کردند. آن‌ها می‌دیدند که وقتی دانه‌ای در جایی به زمین می‌افتد، پس از مدتی در آنجا گیاهی سبز می‌شود. بنابراین، دانه‌هایی چون گندم و جو را کاشتند و به تدریج، کشاورزی را آموختند.

کشاورزی هم مانند کشف آتش زندگی انسان را تغییر داد. پیش از آن، انسان‌ها مجبور بودند برای به دست آوردن غذا از جایی به جای دیگر بروند اما با رواج کشاورزی، مردم در کنار رودها و چشمه‌ها برای خود خانه‌های دائمی ساختند و در یکجا ساکن شدند.

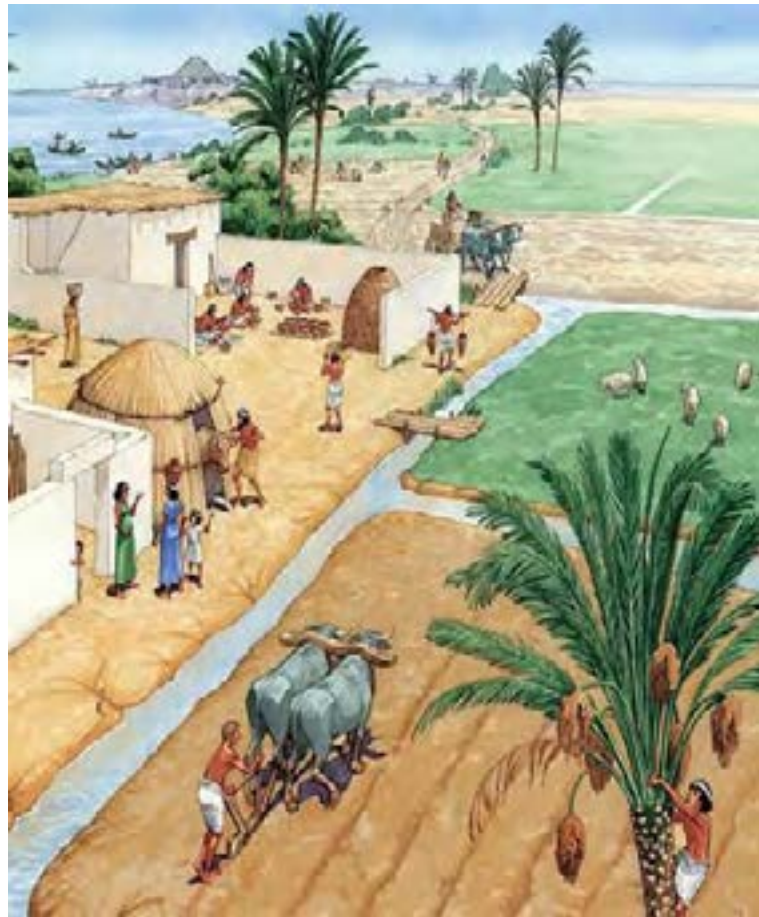

ابزارهای سنگی اولیه برای کشاورزی و آرد کردن گندم و جو

پیدایش روستاها

انسان‌ها می‌دانستند که آنچه در زمین‌های کشاورزی کاشته‌اند، به مراقبت نیاز دارد. پس، به تدریج در کنار زمین‌هایشان ساکن شدند. اما مراقبت از کشتزارها و انجام دادن کار کشاورزی به تنهایی ممکن نبود. در نتیجه، خانه‌هایشان را در کنار یکدیگر ساختند و زندگی یکجانشینی را آغاز کردند. به این ترتیب، اولین روستاها به وجود آمدند.

فعالیت

- ۱- چرا اولین روستاهای پرجمعیت در کنار رودها پدید آمدند؟
- ۲- اهلی کردن حیوانات برای انسان چه فایده‌هایی داشت؟ چهار فایده را بیان کنید.

در درس گذشته، خواندید که با شروع کار کشاورزی، انسان‌ها به تدریج زندگی یکجانشینی را آغاز کردند و به این ترتیب، اولین روستاها به وجود آمدند. کشاورزی تغییر بزرگی در زندگی انسان ایجاد کرد. با رواج کار کشاورزی، مواد غذایی به اندازه‌ی کافی تولید و حتی ذخیره می‌شد. در نتیجه، دیگر همه‌ی افراد مجبور به کار کشاورزی نبودند. پس عده‌ای از مردم به کارهای دیگر مثل ساختن ابزارهای کشاورزی و قایق و نیز داد و ستد مشغول شدند. در نتیجه، تقسیم کار به وجود آمد. در آن زمان، داد و ستد به صورت مبادله‌ی کالا با کالا بود. برای مثال، اگر کشاورزی بیشتر از مصرف خود و خانواده‌اش گندم داشت، مقداری از آن را به کسی که ابزارهای کشاورزی می‌ساخت یا ظرف‌های سفالی تولید می‌کرد، می‌داد و وسیله‌ای را که به آن نیاز داشت، می‌گرفت.

فعالیت

به نظر شما داد و ستد به صورت مبادله‌ی کالا با کالا چه مشکلاتی را به وجود آورد؟ بعدها برای

حلّ این مشکلات چه وسایلی اختراع شد؟

با گذشت زمان، جمعیت بعضی از روستاهای کنار رودها بیشتر شد و این روستاها به شهر تبدیل شدند. اولین شهرها در کنار رودهای پرآب به وجود آمدند.

پیدایش تمدن‌ها

با پیدایش شهرهای بزرگ، کم‌کم تمدن‌های بزرگ به وجود آمدند. این شهرها ویژگی‌هایی داشتند. این ویژگی‌ها را در تصویر زیر مشاهده می‌کنید.

اداره‌ی این سرزمین‌ها، به عهده‌ی فرمانروایان بود. فرمانروایان برای برقراری نظم در سرزمین خود و اداره‌ی شهرها و روستاها قانون‌هایی وضع می‌کردند.

برخی از فرمانروایان به سرزمین‌های دیگر حمله و آن‌ها را تصرف می‌کردند تا قلمرو حکومتشان وسیع‌تر شود. رونق داد و ستد و نیاز انسان به نوشتن قراردادها و نگه‌داشتن بعضی اطلاعات، زمینه را برای اختراع خط فراهم کرد. اختراع خط در پیدایش تمدن‌ها نقش بسیار مهمی داشته است.

ویژگی‌های تمدن

خط

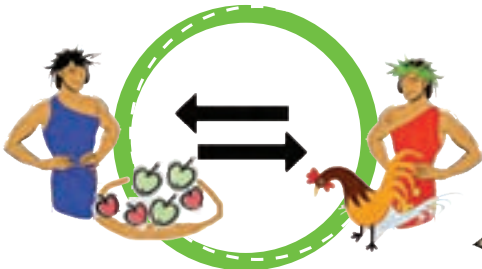
حکومت و فرمانروا

آثار هنری

داد و ستد

تمدن

تقسیم کار و مهارت در کارها

عقاید مذهبی

قانون و مقررات

به نقشه‌ی زیر توجه کنید. روی این نقشه تمدن‌هایی را مشاهده می‌کنید. همزمان با پیدایش تمدن‌های باستانی در ایران، در سرزمین بین‌النهرین (بین دو رود دجله و فرات) نیز تمدن‌هایی پدید آمدند.

فعالیت

- ۱- چند تمدن از روی نقشه نام ببرید.
- ۲- این تمدن‌ها در کنار کدام رودها پدید آمده‌اند؟
- ۳- دو تمدن باستانی را که در گذشته‌های دور در ایران پدید آمدند و از بین رفتند، نام ببرید.

تمدن ایلام

کشور ما محلّ پیدایش تمدن‌های گوناگونی بوده است. بیایید با یکی از این تمدن‌ها آشنا شویم.

تمدن ایلام حدود چهار تا پنج هزار سال پیش در ناحیه‌ای که امروز خوزستان نام دارد، پدید آمد.

یکی از پادشاهان ایلامی، شهر شوش را پایتخت قرار داد و این شهر به شهری بزرگ و آباد تبدیل شد. شهری که مزارع وسیع کشاورزی در اطراف آن و بازارهای بزرگی در داخل آن وجود داشته است.

مردم ایلام به کشاورزی، دام‌داری، فلزکاری، سفالگری، نجاری، مجسمه‌سازی، تجارت و... مشغول بودند.

سر برنزی که از یک پرچم ایلامی به جا مانده است.

در سرزمین ایلام پرستش‌گاه‌های (معابد) بزرگی ساخته شده بود که مردم در آنجا خدایان ایلامی را عبادت می‌کردند. در آن دوره پرستش‌گاه‌ها را به صورت بناهایی عظیم در مکان‌های بلند می‌ساختند. پرستش‌گاه مشهور و عظیم چغازنبیل یکی از این بناهاست که امروزه می‌توان باقی‌مانده‌ی آن را در نزدیکی شهر شوش دید.

گردشگران در حال بازدید از معبد چغازنبیل که از دوره‌ی تمدن ایلام به جا مانده است. (استان خوزستان)

بخشی از دیوار جغاز نیل که روی آجرهای آن خط ایلامی‌ها دیده می‌شود.

از لوح‌های گلی به‌جا مانده از آن روزگار می‌توان پی برد که ایلامی‌ها از خط میخی استفاده می‌کرده‌اند. البته پیش از اختراع خط میخی، ایلامی‌ها از خط تصویری استفاده می‌کردند. در خط تصویری، برای نوشتن هر چیز شکل آن را می‌کشیدند.

خط تصویری

فعالیت

- ۱- روی نقشه نام رودی را که تمدن ایلام در کنار آن به‌وجود آمده است، پیدا کنید.
- ۲- تمدن ایلام در محدوده‌ی کدام استان امروزی ایران پدید آمده بود؟
- ۳- آیا تمدن ایلام ویژگی‌هایی را که در شکل صفحه‌ی ۳۷ آمده، داشته است؟ این ویژگی‌ها را بیان کنید.

درس مورخان چگونه گذشته را مطالعه می‌کنند؟

سال گذشته مدارک و شواهدی را از دوره‌ی کودکی‌تان به کلاس آوردید و از روی آن‌ها پی بردید که در آن دوره چه خصوصیتی داشته‌اید. آیا به خاطر می‌آورید؟ اکنون آیا می‌توانید حدس بزنید که چطور می‌فهمیم تمدن‌های قدیمی، مانند ایلام، چه خصوصیتی داشته‌اند و مردم آن‌ها از چه ابزارها و وسایلی استفاده می‌کرده‌اند. دانش تاریخ به ما کمک می‌کند که از چگونگی زندگی مردم در گذشته آگاه شویم.

من مورخ (تاریخ‌دان) هستم.

به کسانی که درباره‌ی زندگی انسان‌ها و آنچه در گذشته اتفاق افتاده است، تحقیق می‌کنند و می‌نویسند، مورخ می‌گویند. مورخان در آغاز کار خود پرسش‌هایی درباره‌ی رویدادها طرح می‌کنند. مثلاً چرا این حادثه رخ داد؟ چگونه اتفاق افتاد؟ زندگی مردم در آن زمان چگونه بود؟ مورخان سپس مدارک و شواهد به جا مانده از گذشته را بررسی می‌کنند تا به پاسخ پرسش‌هایشان برسند. آن‌ها در مطالعات خود از دانش باستان‌شناسی هم استفاده می‌کنند.

من باستان‌شناس هستم.

باستان‌شناسان بناها، اشیاء و وسایلی را که از گذشته به جا مانده است، کشف و مطالعه می‌کنند. آن‌ها ابتدا مکانی را که ممکن است در آن از گذشته‌های دور آثاری وجود داشته باشد، شناسایی می‌کنند. سپس با وسایل مختلف در آن مکان حفاری می‌کنند و اشیاء را از دل خاک بیرون می‌آورند. آن‌ها چیزهایی را که پیدا می‌کنند، با دقت آزمایش و مطالعه می‌کنند.

موزه‌ها

معمولاً اشیاء و آثار تاریخی و باستانی را در موزه‌ها نگهداری می‌کنند. این آثار و اشیاء زندگی گذشتگان را نشان می‌دهند. به همین دلیل، با ارزش‌اند و در موزه‌ها نگهداری می‌شوند.

ما با رفتن به موزه‌ها و بازدید از این آثار می‌توانیم با زندگی گذشتگان بیشتر آشنا شویم. آیا شما تاکنون به موزه رفته‌اید؟

(۷)

دانش‌آموزان در حال بازدید از موزه‌ی ایران باستان. این موزه در تهران قرار دارد و از موزه‌های مهم کشور است.

به تصویرهای زیر توجه کنید. این‌ها نمونه‌ی وسایلی هستند که باستان‌شناسان در منطقه‌ی ایلام کشف کرده‌اند و اکنون در موزه‌ها نگهداری می‌شوند.

(۳)

(۱)

(۲)

(۴)

(۶)

(۵)

فعالیت

۱- حدس بزنید این وسایل چیستند؟ به نظر شما باستان‌شناسان با مطالعه‌ی وسایلی که در این

صفحه می‌بینید، به چه نکاتی درباره‌ی تمدن ایلام پی می‌برند؟

به کار بندیم

- ۱- از بزرگ‌ترها درباره‌ی موزه‌ای که در شهر یا استان شما وجود دارد، سؤال کنید. از آن‌ها بخواهید در نزدیک‌ترین تعطیلات شما را به آنجا ببرند.
- ۲- از پدر بزرگ یا مادر بزرگتان بخواهید یک وسیله‌ی قدیمی را که مورد استفاده‌شان بوده است، به شما نشان دهند و بگویند مربوط به چند سال پیش است. سپس موضوع را در کلاس تعریف کنید.
- ۳- با گل سفال، چند نمونه ظرف سفالی را که مردم در زمان‌های قدیم از آن‌ها استفاده می‌کرده‌اند، بسازید. این ظرف‌ها را در محل مناسبی به نمایش بگذارید.

- ۴- در این جدول، نشانه‌هایی از خط تصویری مشاهده می‌کنید. این جدول را کامل کنید و برای بقیه‌ی کلمه‌ها نشانه‌ای طراحی کنید.

زیورآلات	باران	کودک	
لباس	داس کشاورزی	گاو	
خورشید	رودخانه	گندم	
ماه	درست کردن	نیزه	
ماهی	رفتن	آب	

آیا می‌توانید جمله‌ای به خط تصویری بنویسید و به دوستان بدهید تا بخواند؟

سفری به شهرهای باستانی

فصل ۴

سفری به شهر باستانی همدان

درس

حدود دو سال پیش، آقای امیری و خانواده‌اش به همدان رفتند تا در آنجا زندگی کنند.

همدان شهری بسیار زیبا و خوش آب و هوا در دامنه‌ی کوه‌های الوند است. در تابستان مردم از شهرهای مختلف ایران برای دیدن مناظر زیبا و آثار تاریخی و نیز استفاده از هوای خنک و مطبوع به این شهر سفر می‌کنند.

در تعطیلات تابستان، آقای امیری برادرش را دعوت کرد تا به همراه خانواده به همدان سفر کنند. علیرضا که به مسافرت و دیدن مکان‌های جدید بسیار علاقه داشت، از خوشحالی در پوست خود نمی‌گنجید. وقتی آن‌ها به همدان رسیدند، پس از یک روز استراحت با عمو و خانواده‌اش به دیدن «منطقه‌ی تاریخی تپه‌ی هگمتانه» رفتند.

آقای امیری برای همه بلیت خرید و همگی وارد محوطه‌ی تپه‌ی باستانی هگمتانه شدند.

علیرضا از عمویش که کارمند سازمان میراث فرهنگی بود و اطلاعات زیادی درباره‌ی آثار تاریخی داشت، پرسید: عموجان، تپه‌ی هگمتانه از کدام دوران به‌جا مانده است؟ آقای امیری گفت: این تپه از حدود سه هزار سال پیش به‌جا مانده و مربوط به دوران مادهاست.

علیرضا با تعجب پرسید: سه هزار سال خیلی دور است! مادها که بودند؟ آقای امیری پاسخ داد: گروهی از آریایی‌ها بودند. آیا می‌دانید چرا کشور ما ایران نام گرفته است؟

ایران یعنی سرزمین یا محل آریایی‌ها،
آریایی هم یعنی نجیب و شریف.

بعد هم ادامه داد :

مورخان معتقدند که حدود چهار هزار سال
پیش اقوام آریایی از دو طرف دریای خزر به این
سرزمین مهاجرت کردند و به تدریج در دشت‌های
سبز و حاصلخیز آن ساکن شدند.

آریایی‌ها سه گروه بودند : مادها، پارس‌ها و
پارت‌ها.

مادها در غرب ایران ساکن شدند. آن‌ها
با آشوری‌ها همسایه بودند. آشوری‌ها قومی
جنگجو بودند و بیشتر اوقات به سرزمین مادها
حمله‌ور می‌شدند و آن‌ها را غارت می‌کردند.
مادها نمی‌توانستند جلوی حمله‌ی آشوری‌ها را
بگیرند؛ زیرا با هم متحد نبودند و سپاه منظمی
نداشتند اما سرانجام به ضعف خود پی بردند. با
هم متحد شدند و به رهبری دیاکو حکومت ماد
را به وجود آوردند و آشوری‌ها را شکست دادند.

مادها در دامنه‌ی کوه الوند شهری ساختند و نام آن را هگمتانه گذاشتند. به عقیده‌ی برخی از مورخان، محل اصلی شهر باستانی هگمتانه همین جا بوده است که ما از آن دیدن می‌کنیم. این شهر پایتخت مادها بوده و نام آن بعدها به همدان تغییر پیدا کرده است.

علیرضا که کنجکاو شده بود پرسید: چگونه فهمیده‌اند که اینجا شهر مادها بوده است؟ آقای امیری جواب داد: باستان شناسان با حفاری‌هایی که در این منطقه انجام داده‌اند، اشیاء و وسایلی را که مربوط به آن زمان است، کشف کرده‌اند. آن‌ها پی برده‌اند که دور این شهر دیواری محکم و بلند بوده و در گوشه‌های مختلف آن ستون‌های عظیمی قرار داشته است.

او سپس رو به بچه‌ها کرد و گفت: بیایید به موزه‌ی هگمتانه که در کنار این تپه است، برویم. علیرضا که تا آن زمان به موزه نرفته بود، با خوشحالی گفت: من موزه را فقط در تلویزیون دیده‌ام.

محسن گفت:

من قبلاً با پدرم به این موزه آمده‌ام و اشیاء آن را دیده‌ام ولی باز هم دلم می‌خواهد آن‌ها را ببینم.

موزه هگمتانه

در موزه آثار سنگی، سفالی و فلزی از گذشته‌های دور به نمایش گذاشته شده بود.
 آقای امیری توضیح داد: پس از مآدها حکومت هخامنشیان به وجود آمد.
 در زمان هخامنشیان نیز هگمتانه مورد توجه بود. پادشاهان هخامنشی آنجا را به عنوان پایتخت تابستانی انتخاب کرده بودند.
 بنابراین، آثار و اشیاء این موزه فقط مربوط به دوره‌ی مآدها نیست و آثاری از دوره‌های بعد نیز در اینجا وجود دارد.

خمیره‌های آب و غذا

بچه‌ها در موزه‌ی هگمتانه از مجسمه‌ها، ظروف، زیورآلات، خمیره‌های آب و غذا و پایه‌های باقی‌مانده از ستون‌های کاخ هخامنشیان دیدن کردند.
 بازدید از موزه تازه تمام شده بود که صدای اذان از بلندگوها به گوش رسید. سپس همگی به نمازخانه‌ای که در نزدیکی موزه بود، رفتند و در آنجا نماز خواندند.

پایه‌های ستون‌های کاخ‌ها

پس از نماز، آقای امیری گفت: حالا به سمت جاده‌ی عباس‌آباد می‌رویم تا گنج‌نامه را به شما نشان بدهم. در این مسیر یک رستوران خوب هم می‌شناسم که می‌توانیم در آنجا ناهار بخوریم. وقتی به گنج‌نامه رسیدند، نوشته‌هایی به خط میخی روی سنگ‌های کوه دیدند. علیرضا به نوشته‌ها اشاره کرد و پرسید: این‌ها به خط میخی هستند؟ عمویش پاسخ داد: بله، خوب فهمیدی! این سنگ نبشته‌ها از آثار دوره‌ی هخامنشیان هستند و به سه زبان پارسی باستان، ایلامی و بابلی نوشته شده‌اند.

وقتی بازدید از گنج‌نامه به پایان رسید، همگی به خانه برگشتند تا استراحت کنند.

○ فعالیت

- ۱- بعد از ورود آریایی‌ها به ایران، اولین حکومتی که در این سرزمین تشکیل شد چه نام داشت؟ این حکومت چگونه تشکیل شد؟
- ۲- محل سکونت سه گروه آریایی را در ایران روی نقشه نشان دهید و دور آن‌ها خط بکشید.
- ۳- با توجه به تصاویر، بگویید اگر شما به تپه‌ی هگمتانه و موزه‌ی آن رفته بودید، کدام اشیا برایتان جالب‌تر بود؟ چرا؟ در این باره گفت‌وگو کنید.
- ۴- هنگام بازدید از موزه‌ها باید چه نکاتی را رعایت کنیم و چگونه رفتار کنیم؟ در این مورد پرس‌وجو کنید و نتیجه را بنویسید.

آن شب خانواده‌ی آقای امیری و مهمان‌هایشان همه در ایوان خانه دور هم نشسته بودند و درباره‌ی آنچه دیده بودند، گفت‌وگو می‌کردند. آقای امیری گفت: فرداشب مهمان‌های دیگری هم داریم. می‌دانید که پویا، پسرخاله‌ی محسن، دانشجوی رشته‌ی تاریخ است. او دوستی هلندی دارد که به ایران آمده و مثل همه‌ی خارجی‌ها مشتاق است از آثار باستانی کشور ما دیدن کند. آن‌ها فردا از جاهای دیدنی همدان بازدید می‌کنند و شب برای استراحت به خانه‌ی ما می‌آیند.

***

عصر آن روز مهمانان جدید آمدند و همه دور هم جمع شدند. پویا گفت: ما فردا به شیراز می‌رویم، می‌خواهیم تخت جمشید را ببینیم. علیرضا و محسن گفتند: کاش ما هم می‌توانستیم با شما بیاییم. آقای امیری رو به برادرش کرد و گفت: خوب است بچه‌ها با آن‌ها بروند؛ البته اگر شما و مادر علیرضا اجازه بدهید. پدر علیرضا گفت: از نظر ما اشکالی ندارد. پویا گفت: از اینکه می‌بینم بچه‌ها به دانستن تاریخ کشورمان علاقه دارند، خوشحالم. مادر علیرضا گفت: فقط خواهش می‌کنم با احتیاط رانندگی کنید و همه کمربند ایمنی ببندید.

***

پاسارگاد

مقبره‌ی کوروش - پاسارگاد

پاسارگاد در حدود ۱۳۰ کیلومتری شیراز قرار دارد. وقتی اتومبیل به پاسارگاد رسید، همه پیاده شدند. پویا به اطراف نگاهی کرد و گفت: ببینید، آرامگاه کوروش در اینجا قرار دارد. در این مکان آثار تاریخی دیگری هم هست. علیرضا پرسید: کوروش که بود؟ پویا جواب داد: کوروش مردی

از قوم پارس بود او پس از جنگ‌های فراوان با مادها آن‌ها را شکست داد و حکومت قدرتمند هخامنشیان را به وجود آورد. کوروش پادشاهی خردمند و باهوش بود. او با مردم سرزمین‌هایی که فتح می‌کرد با احترام و مهربانی رفتار می‌کرد.

تخت جمشید

آن‌ها بعد از ظهر آن روز به تخت جمشید رفتند. توماس در حالی که با تعجب به ستون‌های عظیم نگاه می‌کرد، پرسید: چگونه در ۲۵۰۰ سال پیش، چنین بنای عظیمی ساخته شده است؟

پویا به زبان انگلیسی برای توماس توضیح می‌داد و بعد سخنانش را برای بچه‌ها به فارسی ترجمه می‌کرد.

او در بخشی از توضیحاتش گفت: در این مکان کاخ‌های وسیعی قرار داشته است که باقی‌مانده‌ی تالارهای پذیرایی آن‌ها را هنوز هم می‌توانید ببینید. خوب است بدانید که پلکان اصلی تخت جمشید در هر طرف ۱۱۱ پله دارد.

این بنا به فرمان داریوش اول ساخته شد و ساختن آن سال‌ها طول کشید. در ساختن این بنا صدها نفر از اقوام و ملیت‌های مختلف، که در قلمرو هخامنشیان زندگی می‌کردند، شرکت داشتند. آن‌ها برای این کار دستمزد می‌گرفتند. البته معماری اصلی تخت جمشید را اقوام پارسی انجام داده‌اند.

ستون‌های سنگی تخت جمشید بیش از ده متر ارتفاع دارند و از شگفتی‌های معماری جهان هستند.

کارگران سنگ‌ها را از کوه‌های دور و نزدیک می‌بردند و با گاری به این محل می‌آوردند.

بعد هم آن‌ها را با قرقره و طناب بالا می‌کشیدند. آن‌ها سنگ‌ها را تراشیده و نقش‌های زیبایی روی آن‌ها کنده‌اند.

تخت جمشید محلّ برگزاری جشن‌های هخامنشیان، به خصوص جشن نوروز، بوده است. محسن گفت: پس داریوش از شاهان مهمّ هخامنشی بوده است. پویا پاسخ داد: بله، در زمان او ایران وسعت زیادی پیدا کرد. اداره‌ی این کشور پهناور کار ساده‌ای نبود. برای همین، داریوش دستور داد آن را به بخش‌هایی تقسیم کنند. بعد هم برای هر بخش یک شهربان انتخاب کرد. علیرضا گفت: مثل امروز که کشور ما به چندین استان تقسیم شده است؟ پویا ادامه داد: بله، دقیقاً. یکی دیگر از کارهای مهمّ داریوش، ساختن راه‌ها بود.

به دستور او در سرزمین پهناور ایران راه‌های زیادی ساختند. راه‌ها مهم‌ترین وسیله‌ی ارتباط میان شهرها و روستاها و پایتخت بودند. مهم‌ترین و طولانی‌ترین این راه‌ها راه شاهی نام داشت. علاوه بر این‌ها، در کنار جاده‌های اصلی محل‌هایی به نام چاپارخانه ساخته شدند.

کاخ داریوش

در چاپارخانه‌ها همیشه اسب‌های تازه‌نفس آماده‌ی حرکت بودند. پیک‌ها (نامه‌رسان‌ها) در آنجا اسب خود را عوض می‌کردند و سوار بر اسب‌های تازه‌نفس، نامه‌ها را به دورترین نقاط کشور می‌رساندند.

از دیگر کارهای مهم داریوش این بود که دستور داد سکه‌هایی از طلا بسازند. او همچنین یک سپاه ده‌هزارنفری از سربازان ورزیده، که همیشه آماده‌ی جنگ بودند، تشکیل داد.

ظرف طلایی هخامنشی

سکه‌های هخامنشی

فعالیت

۱- با توجه به فعالیت درس ۹، بگویید که ساختن سکه‌ی طلا به دستور داریوش چه نقشی در داد و ستد و تجارت داشت؟

۲- در جدول زیر جاهای خالی را پر کنید.

نتیجه

اقدام داریوش

.....	.....
ارتباط بهتر و سریع‌تر بین شهرها با یکدیگر و پایتخت	ساختن راه‌ها
.....	.....
.....	.....

۳- کاربرگ‌ی شماره‌ی ۸ (ابزارها و وسایل ایران باستان) را انجام دهید.

۱۳

درس سفری به تخت جمشید (۲)

شب بود. پویا، توماس، محسن و علیرضا در سالن هتل نشسته بودند و عکس‌هایی را که گرفته بودند تماشا می‌کردند. علیرضا گفت: چه عکس‌های خوبی گرفته‌ام! دلم می‌خواهد آن‌ها را به دوستانم نشان بدهم. پویا گفت: چنین آثار تاریخی که این قدر قدیمی هستند، فقط ممکن است در چند کشور دنیا وجود داشته باشد. چه خوب است که از آن‌ها محافظت شود. بعد هم ادامه داد: گردشگران هنگام بازدید از آثار تاریخی باید مراقب باشند که به آن‌ها آسیبی نزنند. مثلاً روی آن‌ها یادگاری ننویسند. توماس گفت: راستی، تا آنجا که من مطالعه کرده‌ام، حکومت هخامنشیان به دست اسکندر مقدونی از بین رفته است.

پویا توضیح داد: هخامنشیان بیش از دوست سال بر ایران حکومت کردند. آن‌ها در اواخر حکومتشان، به دلیل اختلاف‌های داخلی و بی‌لیاقتی شاهان ضعیف شده بودند. در این زمان، اسکندر به ایران حمله کرد. او پادشاه یونان و مقدونیه بود و آرزو داشت همه‌ی جهان را تصرف کند.

در زمان حمله‌ی اسکندر، ایرانیان در برابر آن‌ها ایستادگی کردند اما با وجود همه‌ی تلاش‌ها، کشور به دست بیگانگان افتاد. یکی از فرماندهان شجاع ایرانی آریوبرزن بود که تا آخرین نفس با سپاه دشمن جنگید و سرانجام کشته شد. جانشینان اسکندر بر کشور حاکم شدند و حکومت سلوکیان را تشکیل دادند. سلوکیان سعی کردند آداب و رسوم و خط و زبان یونانی‌ها را در ایران رواج دهند.

محسن گفت: چقدر بد! و پویا ادامه داد: البته، بعدها پارتیان بیگانگان را از ایران بیرون راندند.

علیرضا پرسید: چطور؟ پویا پاسخ داد: مردم ایران حکومت بیگانگان را نمی‌پذیرفتند و سال‌ها با آن‌ها مبارزه می‌کردند. پارت‌ها گروهی دیگر از آریایی‌ها بودند که حکومت اشکانیان را به وجود آوردند. در زمان مهرداد دوم، پادشاه اشکانی، ایران به کشوری بسیار پهناور و قدرتمند تبدیل شد. در آن زمان، امپراتوری ایران با کشور روم همسایه بود و پادشاهان رومی قصد داشتند ایران را تصرف کنند. به همین دلیل، بین آن‌ها و اشکانیان جنگ‌های زیادی در گرفت. البته در بیشتر

یک شاه اشکانی با دادن یک نشان به یکی از افراد، اجازه‌ی فرمانروایی بر یک ولایت را به او می‌دهد.

این جنگ‌ها رومی‌ها شکست خوردند. پارت‌ها در فنون جنگی و اسب سواری و تیراندازی بسیار ماهر بودند.

برای مثال، در یکی از جنگ‌ها سورنا، سردار شجاع اشکانی، کراسوس، سردار رومی، را شکست داد. در این جنگ کراسوس کشته شد.

توماس به پویا گفت: راستی، آن مجسمه‌ای که در تهران در موزه‌ی ایران باستان دیدیم و دست راستش از بین رفته بود، از آثار دوره‌ی اشکانیان است؟

مجسمه‌ی مرد پارتی در موزه‌ی ایران باستان

پویا گفت: بله، آن مجسمه‌ی مرد پارتی است.

سپس رو به بچه‌ها کرد و گفت: بهتر است همگی برویم بخوابیم. فردا صبح زود به همدان برمی‌گردیم.

○ فعالیت

- ۱- کار مهم اشکانیان چه بود؟
- ۲- سورنا و آریو برزن هرکدام چه کار ارزشمندی انجام دادند؟
- ۳- اگر قرار باشد با گروهی گردشگر برای بازدید از تخت جمشید بروید، چه وسایلی را همراه خود می‌برید؟

بچه‌ها و پویا و توماس هنگام غروب به همدان رسیدند. پدر و مادر علی‌رضا و محسن از پویا و توماس تشکر کردند که بچه‌ها را همراه خود برده بودند. پویا گفت: ما فردا صبح به تهران برمی‌گردیم. آقای امیری گفت: فردا پنج شنبه است و بهتر است دو روز آخر هفته را همگی به کرمانشاه برویم. حالا که تا اینجا آمده‌اید، خوب است کرمانشاه را هم ببینید. از کرمانشاه تا همدان حدود سه ساعت راه است. همه از این پیشنهاد عمو استقبال کردند.

***

آقای امیری در راه درباره‌ی کرمانشاه به مهمانانش توضیحاتی داد: شهر کرمانشاه در غرب ایران و مرکز استان کرمانشاه است و در میان رشته‌کوه‌های زاگرس قرار دارد. در کرمانشاه بارندگی نسبتاً خوب است و این شهر چشمه‌ها و رودهای پرآب و مناظر زیبایی دارد. این شهر از شهرهای باستانی ایران است و آثاری از دوره‌های هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان در آن مشاهده می‌شود. به نظر می‌رسد که کرمانشاه مورد توجه پادشاهان همه‌ی این

حکومت‌ها بوده است. آقای امیری در ادامه‌ی توضیحاتش گفت: اول می‌رویم طاق‌بستان و بعد از ظهر هم از بیستون دیدن می‌کنیم.

نقش برجسته‌ی خسرو پرویز سوار بر اسب در طاق‌بستان کرمانشاه

طاق‌بستان

در طاق‌بستان آقای امیری گفت:

طاق‌بستان، هم آثار تاریخی مهمی دارد و هم در مکانی زیبا و خوش منظره واقع شده است. به همین دلیل، گردشگران زیادی را به خود جلب می‌کند. مجموعه‌ای از سنگ‌نبشته‌ها و سنگ‌نگاره‌های دوره‌ی ساسانیان در این مکان قرار دارد؛ مثلاً سنگ‌نگاره‌ی تاج‌گذاری

خسرو پرویز، اردشیر دوم، شاهپور دوم و سوم، که همه از پادشاهان ساسانی بوده‌اند. ساسانیان پس از اشکانیان به قدرت رسیدند. وقتی حکومت اشکانی ضعیف شد، جنگ میان فرمانروایان محلی، برای به‌دست گرفتن حکومت، شدت گرفت. یکی از این فرمانروایان، اردشیر، نوه‌ی ساسان بود.

قلعرو ساسانیان

راه ابریشم

قلعرو ایران کنونی

اردشیر در جنگ با اشکانیان پیروز شد و خود را شاه خواند. او حکومتی را به وجود آورد که به نام جدش ساسانیان نامیده شد.

در زمان ساسانیان، معماری و سنگ تراشی پیشرفت زیادی کرد. در این دوره نیز چون گذشته، هنرمندان رویدادهای مهم مانند پیروزی‌ها را به یادگار روی سنگ‌های بزرگ کوه‌ها می‌کنند. یکی از شاهان قدرتمند ساسانی، شاپور اول نام داشت. او توانست بر رومی‌ها پیروز شود و امپراتور روم را اسیر کند. بعد از این پیروزی، شاپور دستور داد صحنه‌ی تسلیم شدن امپراتور روم

را بر بدنه‌ی کوهی در فارس حک (کنده‌کاری) کنند. یکی دیگر از شاهان معروف ساسانی، خسرو انوشیروان بود که در زمان او شهرهای بزرگی در ایران ساخته شد.

خسرو انوشیروان همچنین کاخ‌های باشکوهی برای خود ساخت. به دستور او دانشگاه بزرگی هم در جندی شاپور (در استان خوزستان) ساخته شد. به این ترتیب، دانش پزشکی در آن شهر رونق یافت و پزشکانی از ایران و دیگر کشورهای جهان در آنجا گرد آمدند.

خانم امیری گفت: تا آنجا که من می‌دانم، بقایای چند آتشکده‌ی ایران باستان هم در استان کرمانشاه است. بچه‌ها، در ایران باستان بیشتر مردم پیرو دین زرتشت بودند.

زرتشتیان آتش را مقدّس می‌شمردند و در آتشکده‌ها اهورامزدا (خدای دانا) را نیایش می‌کردند. کتاب مقدّس زرتشتیان اوستا نام دارد. سه پایه‌ی اصلی دین زرتشت پندار نیک، گفتار نیک و کردار نیک است.

وقتی بازدید از طاق بستان به پایان رسید، آقای امیری گفت: به مهمان‌سرا برویم، نماز بخوانیم، ناهار بخوریم و کمی هم استراحت کنیم. عصر به بیستون می‌رویم. در بیستون سنگ نگاره‌ای وجود دارد که پیروزی داریوش بزرگ را بر مخالفانش نشان می‌دهد.

وقتی سوار اتومبیل شدند، علیرضا پرسید: ساسانیان چگونه از بین رفتند؟
مادر محسن پاسخ داد: وقتی پیامبر بزرگ ما، حضرت محمد (ص)، به پیامبری مبعوث شد، به خسرو پرویز پادشاه ساسانی نامه نوشت و او را به اسلام دعوت کرد اما خسرو پرویز این دعوت را نپذیرفت. در اواخر حکومت ساسانی، مردم روز به روز ناراضی‌تر می‌شدند؛ زیرا مجبور بودند مالیات زیادی بپردازند تا هزینه‌های جنگ با رومی‌ها تأمین شود. آن‌ها همچنین از بعضی امتیازاتی که بزرگان داشتند، مانند آموزش و سواد، محروم بودند. از سوی دیگر، پادشاهان به فکر خوش‌گذرانی بودند و به مردم توجهی نداشتند. سپاهیان نیز به دلیل جنگ‌های متعدد ضعیف شده بودند.
پیام دین اسلام برادری و برابری بود. وقتی عرب‌های مسلمان به قلمرو ایران حمله کردند و سپاه ساسانی را شکست دادند، مردم نواحی مختلف ایران به تدریج اسلام را با آغوش باز پذیرفتند.

فعالیت

۱- مادر محسن چه دلایلی را برای از بین رفتن ساسانیان و ورود اسلام به ایران، بیان کرد؟

(خلاصه کنید.)

۲- کاربرگه‌ی شماره‌ی ۹ (سلسله‌های ایران باستان) را انجام دهید.

در مهمان سرا مادر علیرضا گفت:
ما دوست داریم غذای محلی کرمانشاه را
بخوریم. آقای امیری گفت: پیشنهاد خوبی
است. پس آش عباسعلی و خورش خلال
سفارش می دهیم.

توماس گفت: من می خواهم صنایع
دستی کرمانشاه را ببینم. خوب است عصر
سری هم به مغازه ها بزنیم.

بچه ها گفتند: ما هم می خواهیم برای
دوستانمان سوغاتی بخریم.

مادر محسن گفت: از همدان ظروف
سفالی و کشمش خریدید. امروز هم به بازار
سنتی کرمانشاه می رویم. نان برنجی، کاک
(یک نوع شیرینی) و گیوهی کرمانشاهی
سوغاتی های معروف کرمانشاه هستند.

تهیه و بخت نان برنجی

کلاش

صنایع چرم

گلیم

به کار بندیم

۱- اگر گردشگران به شهر یا محل زندگی شما بیایند، چه سوغاتی‌هایی را به آن‌ها پیشنهاد می‌کنید تا بخرند. پرس‌وجو کنید و بنویسید.

۲- به طور گروهی، همفکری کنید و چند توصیه‌ی خود را به گردشگرانی که از یک منطقه‌ی تاریخی بازدید می‌کنند، بنویسید.

گردشگران محترم لطفاً به این نکات توجه فرمایید.

۱- .....

۲- .....

۳- .....

۳- به طور گروهی، برای گردشگران یک پوستر درست کنید.

یکی از شهرها یا بناهای تاریخی استان خود را انتخاب کنید. عکسی از آن تهیه کنید و روی مقوا بچسبانید در کنار عکس، توضیح مختصری درباره‌ی آن بنویسید و با استفاده از رنگ‌ها و طرح‌های جالب، گردشگران را به دیدن آنجا تشویق کنید.

به شهر ورامین
خوش آمدید.

فصل ۵ کشور زیبای من

درس ۱۵ کوه‌ها و دشت‌های زیبا

ایران سرزمینی زیبا با کوه‌های بلند، دشت‌های وسیع و جلگه‌های سرسبز است. آیا در اطراف شهر یا روستای محلّ زندگی شما کوه یا دشت وجود دارد؟
می‌دانید که بعضی از قسمت‌های زمین بلندتر و بعضی از قسمت‌ها پست‌ترند. به پستی و بلندی‌های زمین، ناهمواری می‌گویند.

کوه و کوهپایه

ایران کوه‌های بلندی دارد. به کوه‌هایی که مانند زنجیر به یکدیگر متصل‌اند، رشته کوه می‌گوییم.

رشته کوه

قله‌ی دماوند

روستایی در کوهپایه

شهری در کوهپایه

بالاترین جای کوه، قلّه‌ی آن است. قلّه‌ی دماوند (۵۶۱۰ متر) بلندترین قلّه‌ی ایران است. به زمین‌های پایین کوه کوهپایه می‌گویند. در بیشتر کوهپایه‌ها شهرها و روستاهایی به‌وجود آمده‌اند.

دشت و جلگه

● کشور ما دشت‌های بزرگی دارد.

دشت‌ها زمین‌هایی صاف و هموارند. بعضی از دشت‌ها حاصلخیزند و کشاورزی در آن‌ها رونق دارد، اما خاک بعضی دشت‌ها شور است و برای کشاورزی مناسب نیست. در کنار دشت‌های حاصلخیز، روستاها

دشت حاصلخیز

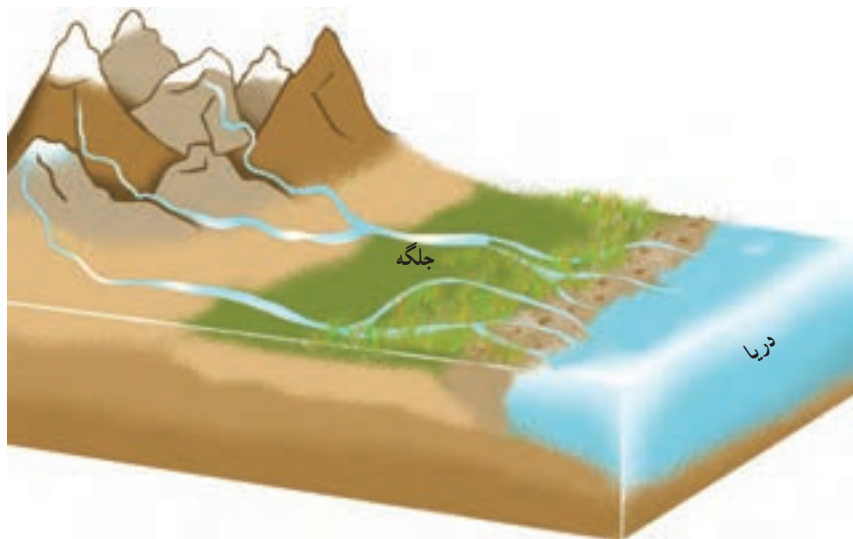

دشت کویر

و شهرهای پرجمعیتی به وجود آمده‌اند.

● در کوهستان‌ها برف فراوان می‌بارد. با گرم شدن هوا، برف کوه‌ها به تدریج آب می‌شود و از جاری شدن آن در روی زمین، جویبار پدید می‌آید. جویبارها از کوه‌ها سرازیر می‌شوند و از پیوستن آن‌ها به یکدیگر رود تشکیل می‌شود.

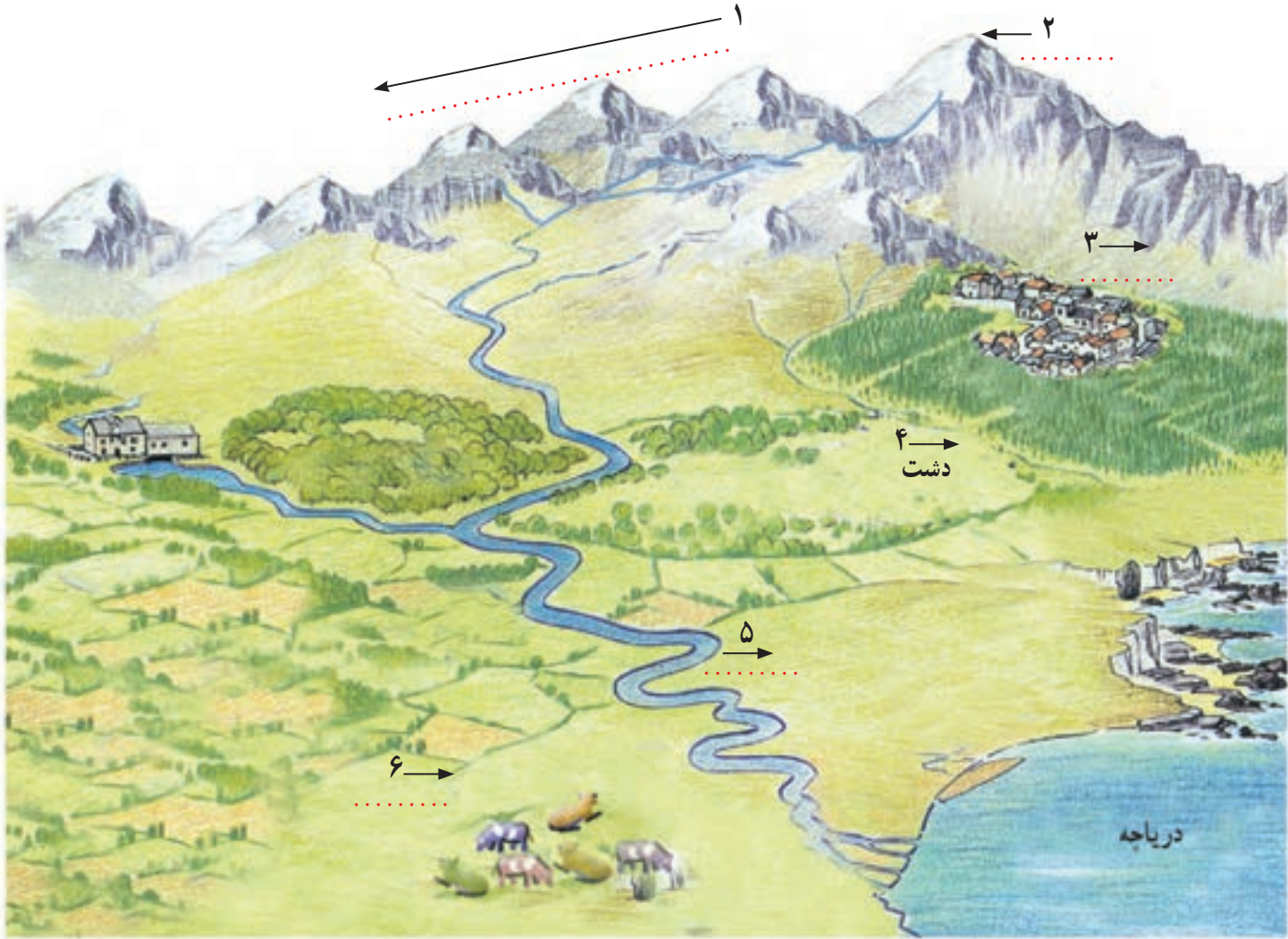
رودها و جویبارها، دامنه‌ی کوه‌ها را می‌شویند و سنگ‌های بزرگ و کوچک را می‌غلطانند و با خود می‌برند. به شن و ماسه و گل و لایی که رودها همراه خود می‌برند، آبرفت می‌گوییم. وقتی رودها به طرف دریا می‌روند، آبرفت فراوانی را که با خود آورده‌اند، در نزدیکی دریا ته‌نشین می‌کنند. این آبرفت‌ها روی هم انباشته می‌شوند و پس از سال‌ها جلگه را به وجود می‌آورند.

جلگه

○ فعالیت

به تصویر دقت کنید. با توجه به آنچه خوانده‌اید، در مقابل هر عدد در جای خالی کلمه‌ی مناسب (رشته کوه، قله، دشت، کوهپایه، رود و جلگه) بنویسید.

○ فعالیت

۱- آیا در اطراف محل زندگی شما کوه، دشت یا جلگه‌ای وجود دارد؟ اگر وجود دارد، تأثیر آن بر زندگی مردم منطقه چیست؟

۲- به تصویر بالا دقت کنید. سرزمین‌های پست را از نظر زندگی و سکونت با سرزمین‌های مرتفع مقایسه کنید.

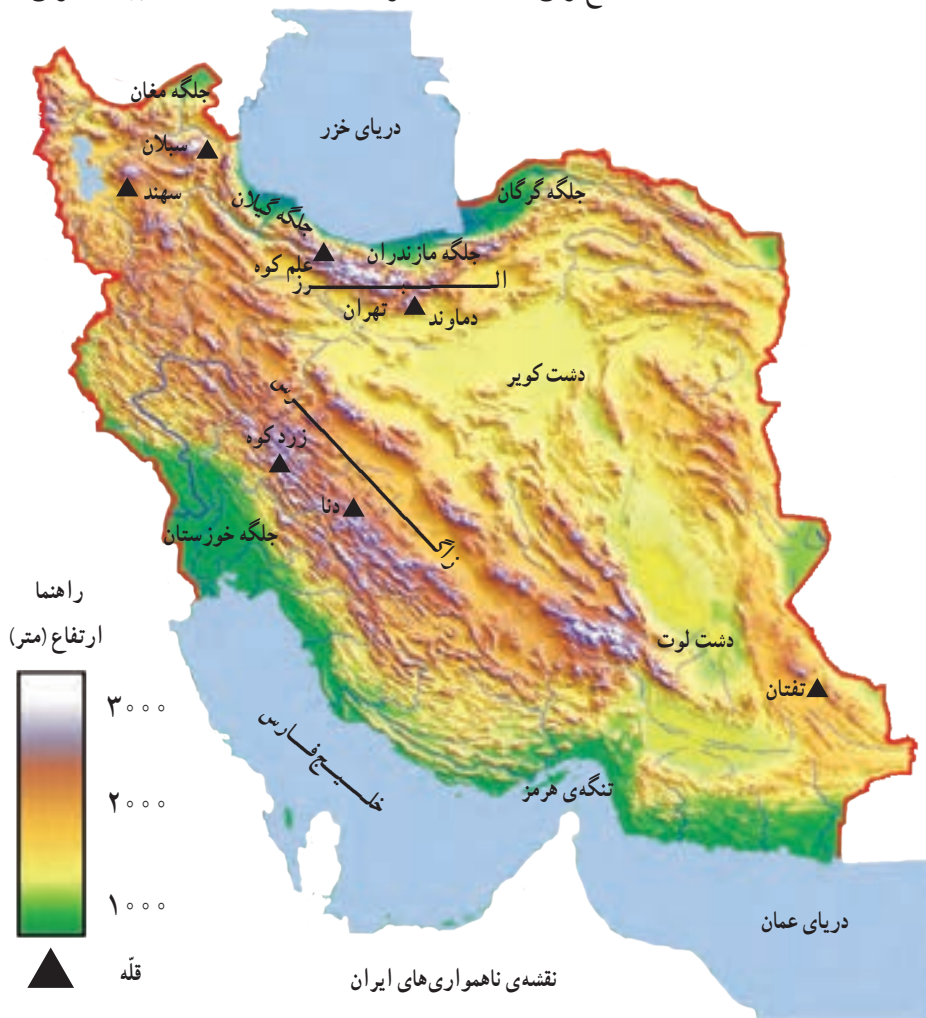
● کدام یک برای خانه‌سازی مناسب‌تر است؟ چرا؟

● کدام یک برای ساختن راه و جاده مناسب‌تر است؟ چرا؟

● کدام یک برای فعالیت‌های کشاورزی مناسب‌تر است؟ چرا؟

ناهمواری های ایران

به نقشه‌ی ایران توجه کنید. در این نقشه ناهمواری‌ها (پستی‌ها و بلندی‌ها) به رنگ‌های مختلف نشان داده شده‌اند. رنگ قهوه‌ای تیره نشانه‌ی چیست؟ رنگ‌های سبز و زرد چگونه؟
همان‌طور که می‌بینید، دو رشته کوه مهم در کشور ایران وجود دارد. البرز رشته کوه بسیار بلندی است که در شمال ایران کشیده شده است. رشته کوه زاگرس در مغرب و جنوب غربی ایران قرار دارد. البته در قسمت‌های داخلی و شرقی ایران هم کوه‌های دیگری وجود دارند. در بین این کوه‌های بلند، دشت‌هایی نیز دیده می‌شود. دشت کویر و دشت لوت وسیع‌ترین دشت‌های ایران و جلگه‌ی خوزستان پهناورترین جلگه‌ی ایران است.

فعالیت

- ۱- روی نقشه، دو قله‌ی مهم رشته کوه البرز و دو قله‌ی مهم رشته کوه زاگرس را نشان دهید و نام ببرید.
- ۲- رشته کوه‌ها، دشت‌های وسیع و جلگه‌های ایران را نشان دهید.
- ۳- کاربرگ‌ی شماره‌ی ۱۰ (ناهمواری‌های ایران) را در کلاس کامل کنید و نام قله‌ها، دشت‌ها، رشته کوه‌ها و جلگه‌های مهم ایران را روی نقشه بنویسید.

درس ۱۶ آب و هوا

امروز هوا چگونه است؟ گرم است یا سرد؟
آفتابی است یا ابری؟ باد می‌وزد یا هوا آرام است؟
برف می‌بارد یا باران؟

فعالیت

- ۱- به کمک معلم، دماسنجی را به کلاس بیاورید و به دیوار نصب کنید.
هم‌اکنون دمای هوای کلاس شما چند درجه است؟
- ۲- وضع هوا چه تأثیری بر زندگی و فعالیت‌های روزانه‌ی ما دارد؟ با توجه به تصویرهای بالا در این باره گفت‌وگو کنید.

دمای هوا و بارش مهم ترین نقش را در تعیین آب و هوای یک منطقه دارند.

از چه وسایلی برای اندازه گیری دما و بارش استفاده کنیم؟
به دماسنج نگاه کنید. دمای هوا چند درجه است؟
دما را با دماسنج اندازه گیری می کنیم.
میزان بارش را با ظرف های درجه بندی شده اندازه گیری می کنیم.

• دما

دمای هوا همیشه یکسان نیست. هنگام صبح و شب، هوا خنک تر و هنگام ظهر، هوا گرم تر است. در فصل تابستان، هوا گرم و در فصل زمستان، هوا سرد است. اکنون به متوسط دمای هوای شهر یزد در ماه های مختلف سال، توجه کنید.

شهر یزد، آب و هوای گرم و خشک

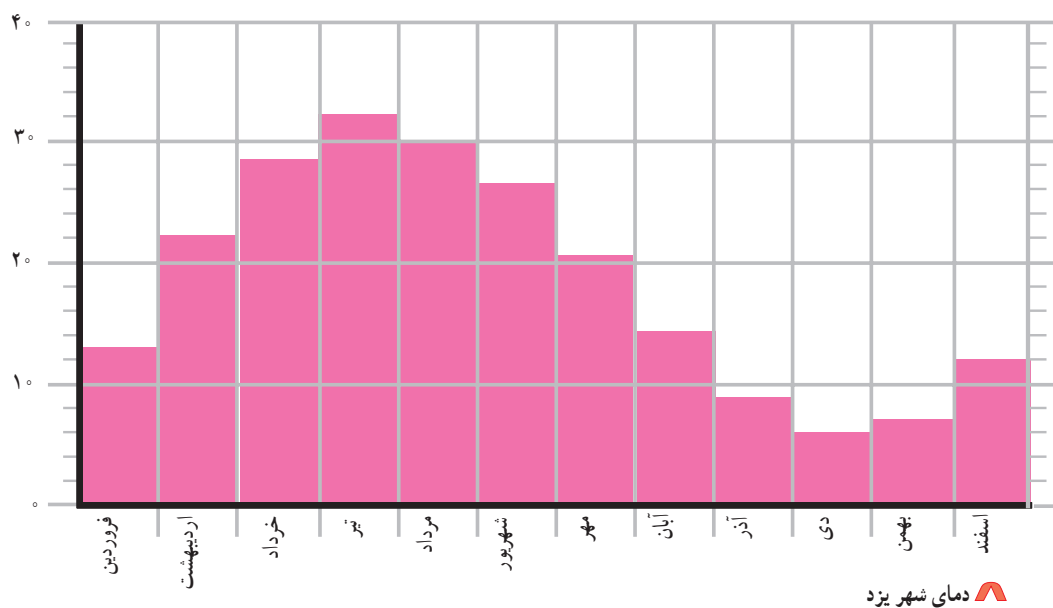

متوسط دمای هوای شهر یزد در ماه‌های مختلف سال

ماه‌های سال	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
درجه‌ی سانتی‌گراد	۱۷	۲۳	۲۹	۳۲	۳۰	۲۷	۲۱	۱۴	۹	۶	۷	۱۲

ما می‌توانیم براساس عددهای این جدول، نموداری رسم کنیم. این نمودار تغییرات دما را در ماه‌های مختلف سال نشان می‌دهد.

درجه‌ی سانتی‌گراد

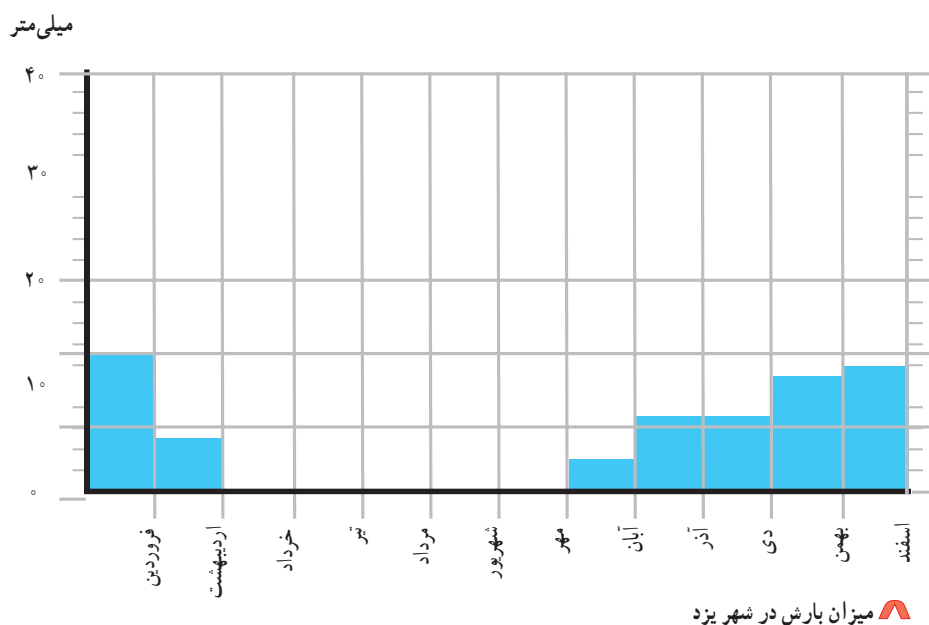
– گرم‌ترین و سردترین ماه‌های سال در شهر یزد کدام‌اند؟

• بارش

اکنون به مقدار بارش شهر یزد در ماه‌های مختلف سال توجه کنید.

میزان بارش شهر یزد در ماه‌های مختلف سال

ماه‌های سال	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
میلی متر	۱۳	۵	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۷	۷	۱۱	۱۲

– مقدار بارش در کدام ماه بیشتر است؟

– در کدام ماه‌ها باران نمی‌بارد؟ (ماه‌های خشک)

- همان‌طور که می‌بینید، در بیشتر ماه‌های سال هوای یزد گرم است و باران در آنجا کم می‌بارد. به همین دلیل، می‌توان گفت که آب و هوای شهر یزد گرم و خشک است.

○ فعالیت

کاربرگ‌های شماره‌ی ۱۱ (رسم نمودار دما) و شماره‌ی ۱۲ (وضع هوا در یک هفته)

را با راهنمایی معلم انجام دهید.

درس IV نواحی آب و هوایی ایران

کشور ما ایران، کشور پهناوری است. برخی جاهای آن کوهستانی و برخی پست و کم ارتفاع اند. بخش‌هایی از سرزمین ایران در کنار دریا واقع شده‌اند و بخش‌های وسیعی از دریا فاصله دارند؛ بنابراین، نوع آب و هوا در همه جا یکسان نیست.

برای مثال، در اوایل فروردین در شهر بندرعباس هوا گرم می‌شود و مردم کولرها را روشن می‌کنند؛ در حالی که در همدان یا تبریز هنوز مردم از بخاری‌ها و وسایل گرم‌کننده استفاده می‌کنند. به نقشه‌ی نواحی آب و هوایی ایران توجه کنید.

راهنما

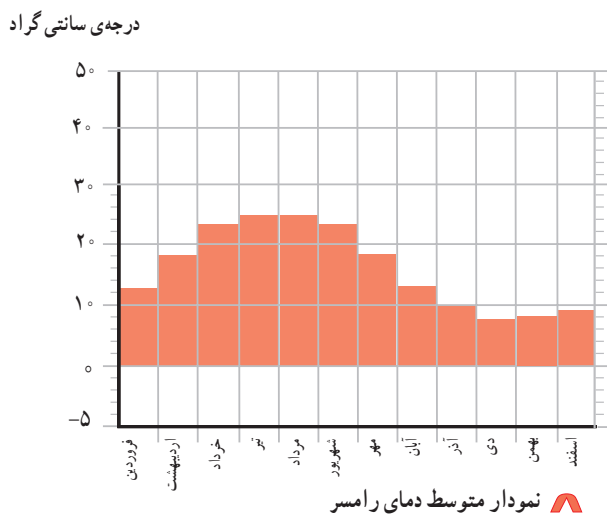
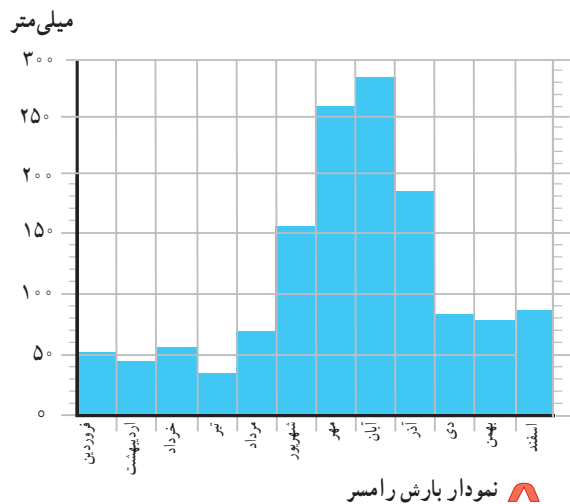
- معتدل و مرطوب خزری
- معتدل و نیمه‌خشک کوهستانی
- گرم و خشک
- گرم و شرجی سواحل جنوب

○ فعالیت
 ۱- با توجه به نقشه، بگویید چند ناحیه‌ی آب و هوایی در ایران وجود دارد؟
 ۲- از هر ناحیه‌ی آب و هوایی یک شهر را نام ببرید.

اکنون بیایید با نواحی مختلف آب و هوایی ایران آشنا شویم.

ناحیه‌ی معتدل و مرطوب خزری

همان‌طور که روی نقشه می‌بینید، این ناحیه در کناره‌ی دریای خزر واقع شده است. در این ناحیه، باران فراوان می‌بارد و گرما و سرمای شدید وجود ندارد. وسعت ناحیه‌ی خزری بسیار کم است.

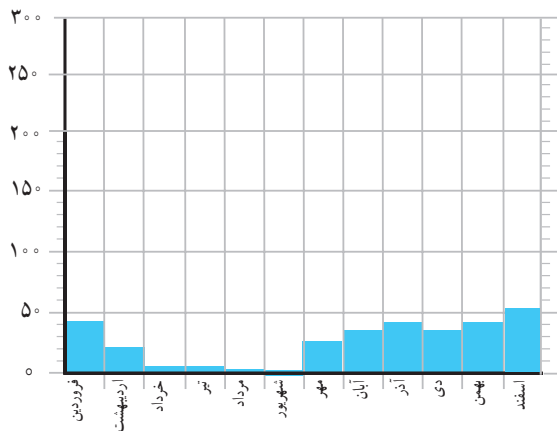
— آیا در رامسر در همه‌ی ماه‌های سال باران می‌بارد؟

ناحیه‌ی معتدل و نیمه خشک کوهستانی

این ناحیه شامل کوه‌های بلند و دامنه‌های البرز و زاگرس است. در این ناحیه، در بیشتر ماه‌های سال هوا سرد است. در زمستان برف زیادی روی کوه‌ها می‌نشیند و دمای هوا به زیر صفر درجه می‌رسد. این ناحیه تابستان‌هایی معتدل دارد.

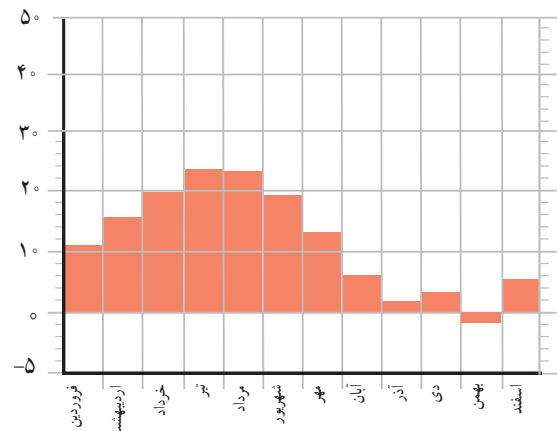

میلی متر

▲ نمودار بارش شهر همدان

درجه‌ی سانتی‌گراد

▲ نمودار متوسط دمای شهر همدان

در ناحیه‌ی کوهستانی میزان بارندگی مناسب است، اما این ناحیه به اندازه‌ی ناحیه‌ی خزری پر باران نیست.

- در همدان، سردترین ماه‌های سال کدام‌اند؟
- دمای همدان را در زمستان با دمای رامسر مقایسه کنید.
- همدان بارش بیشتری دارد یا رامسر؟
- در کدام یک از این دو شهر تعداد ماه‌های خشک بیشتر است؟

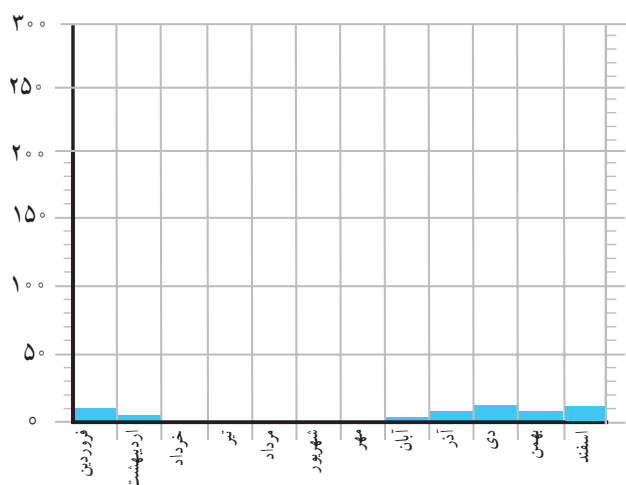

ناحیه‌ی گرم و خشک داخلی

این ناحیه تابستان‌های گرم و زمستان‌های سرد دارد و مقدار بارش در آن کم است.

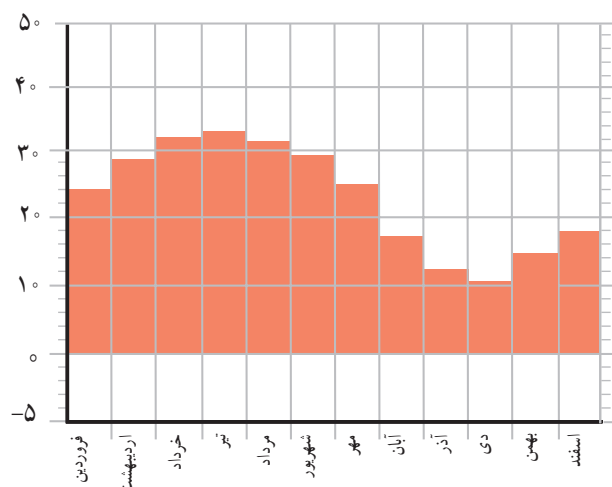

میلی متر

▲ نمودار بارش به

درجه‌ی سانتی‌گراد

▲ نمودار متوسط دمای به

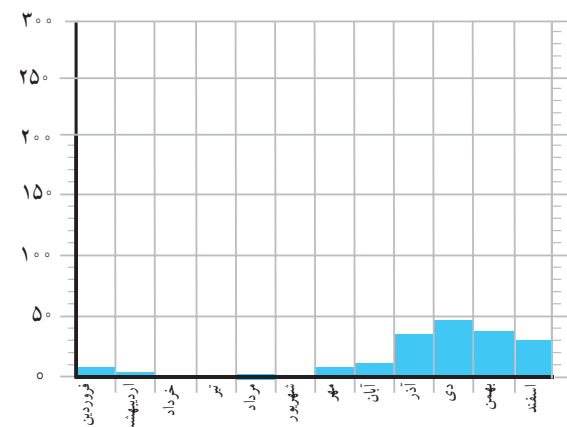
- آیا در بهم در همه‌ی ماه‌های سال باران می‌بارد؟ در آنجا چند ماه خشک وجود دارد؟
- دمای شهر بهم را با همدان مقایسه کنید. کدام یک گرم‌تر است؟ چرا؟

ناحیه‌ی گرم و شرجی سواحل جنوب

این ناحیه نیز تابستان‌های گرم و زمستان‌های معتدل دارد. در سواحل جنوب هم مقدار بارش کم است. به همین دلیل، این ناحیه جزء نواحی خشک است، اما به علت رطوبت دریا، هوا در آنجا حالت شرجی پیدا می‌کند؛ یعنی بسیار نمناک می‌شود.

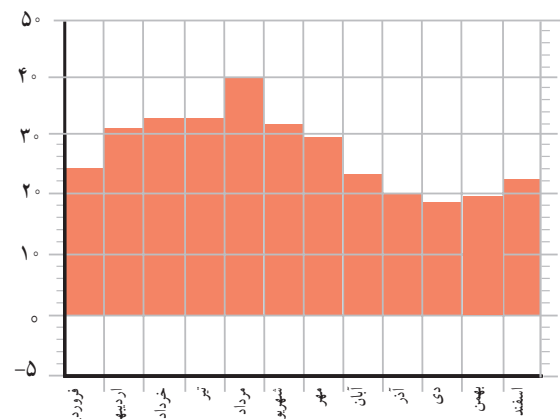

میلی متر

▲ نمودار بارش بندرعباس

درجه‌ی سانتی گراد

▲ نمودار متوسط دمای بندرعباس

- ۱- آیا بندرعباس از مناطق خشک کشور است؟ چرا؟
- ۲- آیا شهرهای سواحل جنوب ایران هوای گرمی دارند؟ دلیل خود را بیان کنید.

○ فعالیت

- ۱- ارسلان در شهرکرد زندگی می‌کند. دی ماه است و او می‌خواهد با خانواده‌اش به بندر چابهار مسافرت کند. چه نوع لباسی باید همراه ببرد؟ چرا؟
- ۲- گلناز و خانواده‌اش می‌خواهند در بهمن ماه با اتومبیل برای دیدن عمویشان، که از سفر زیارتی برگشته است، به همدان بروند. پدر گلناز چه وسایل و تجهیزاتی را باید با خود ببرد؟ چرا؟
- ۳- فرید و خانواده‌اش می‌خواهند برای تعطیلات نوروزی به رامسر بروند؛ چه وسایلی باید به همراه ببرند؟
- ۴- با راهنمایی معلم، محلّ تقریبی شهر یا روستای خود را روی نقشه‌ی نواحی آب و هوایی ایران بنویسید و بگویید، محلّ زندگی شما در کدام ناحیه‌ی آب و هوایی قرار دارد.

پوشش گیاهی و زندگی جانوری در ایران

درس

گفتیم که در کشور ما آب و هواهای گوناگونی وجود دارد. در هر ناحیه‌ی آب و هوایی، گیاهان و جانوران مخصوص همان ناحیه می‌توانند زندگی کنند.

● مثلاً در ناحیه‌ی آب و هوایی گرم و خشک، که دوره‌ی گرما، طولانی و مقدار بارش کم است، گیاهان کمتری می‌رویند. این ناحیه از نظر پوشش گیاهی فقیر است و در آن فقط گیاهانی می‌رویند که در مقابل کم‌آبی مقاوم‌اند؛ مانند درختان نخل، گز، پسته‌ی وحشی و درختچه‌های خاردار. به تصویر نگاه کنید. در این منطقه بیشتر کدام جانوران زندگی می‌کنند؟

درخت گز

پسته‌ی وحشی

شتر یکی از شگفتی‌های آفرینش خداوند است. این حیوان به گونه‌ای آفریده شده است که تحمل شرایط سخت بیابان و گرمای شدید و کمبود آب و غذا را دارد. در گذشته، شتر وسیله‌ی اصلی رفت و آمد ساکنان نواحی گرم و خشک بوده است. البته از شیر و گوشت این حیوان هم استفاده می‌شود.

کوهان عضوی است که در آن غذا و آب را ذخیره می‌کند.

مژه‌های بلند و پلک‌های بزرگ شتر از چشم‌های او در برابر طوفان شن و تابش شدید آفتاب محافظت می‌کنند.

دهان شتر به گونه‌ای است که می‌تواند گیاهان خاردار را بجود و بخورد.

پاهای شتر پهن آفریده شده‌اند. به همین دلیل، این حیوان به راحتی روی شن‌های نرم و ریز بیابان حرکت می‌کند و در آن‌ها فرو نمی‌رود.

● در قلّه‌های بلند کوه‌ها به دلیل سرما و یخبندان، گیاهان نمی‌توانند برویند، اما در دامنه‌ی کوه‌ها، مانند دامنه‌های زاگرس، جنگل‌های وسیع بلوط و پسته‌ی کوهی وجود دارد. همچنین در این دامنه‌ها مراتع سرسبزی به‌وجود آمده‌اند که چراگاه گوسفندان‌اند.

چند نمونه از جانوران این ناحیه را نام ببرید.

● در ناحیه‌ی معتدل خزری باران فراوان می‌بارد. در این ناحیه جنگل‌های انبوه راش و افرا و چمنزارهای سرسبز و زیبا پدید آمده است.
 کدام جانوران در این جنگل‌ها زندگی می‌کنند؟

○ فعالیت

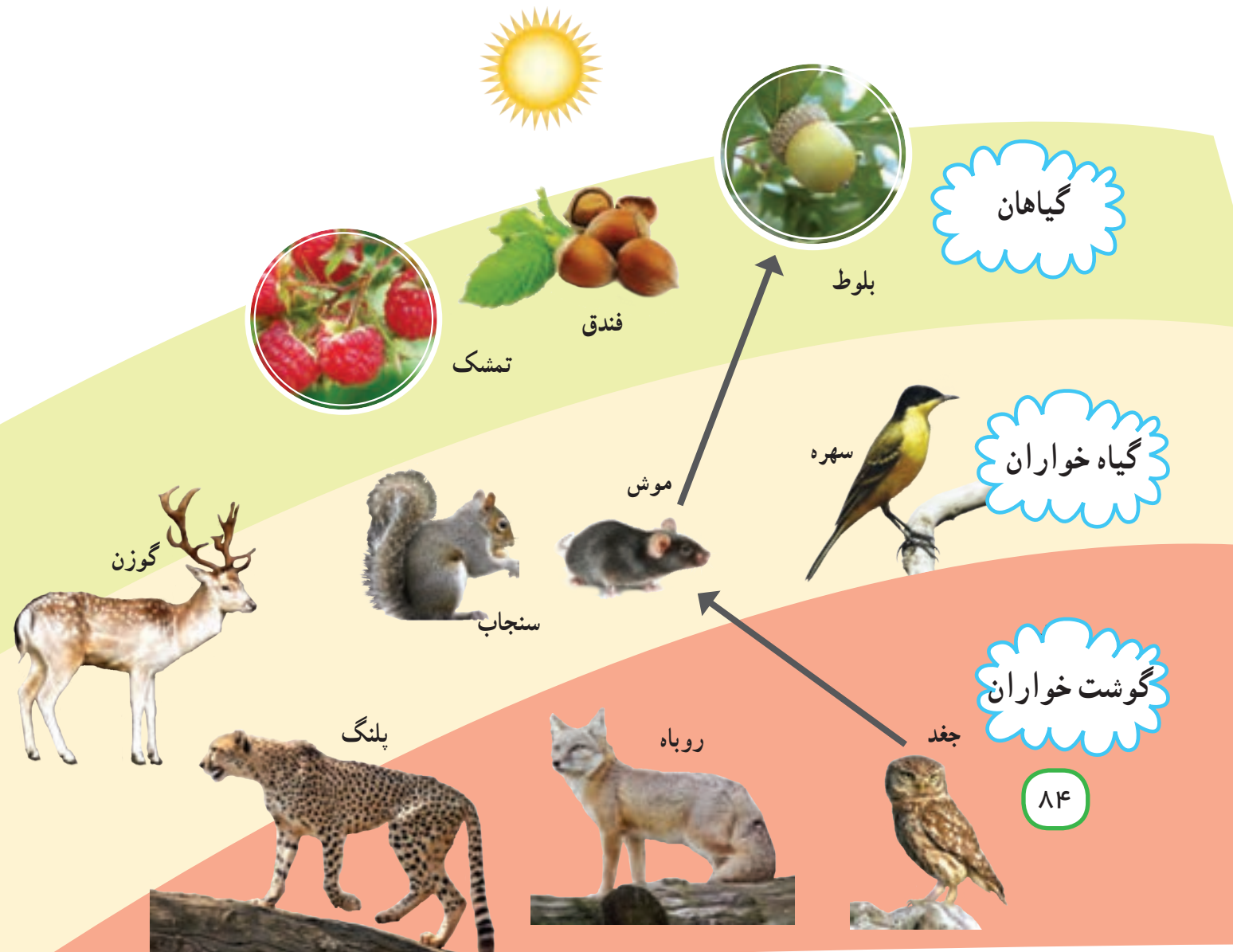
شماره‌ی مربوط به هر تصویر را زیر آن بنویسید.

- (۱) ناحیه‌ی گرم و خشک
- (۲) ناحیه‌ی معتدل خزری
- (۳) ناحیه‌ی گرم و شرجی جنوب
- (۴) ناحیه‌ی کوهستانی

درس ۱۹ از محیط زیست مراقبت کنیم

هر موجود زنده‌ای در ناحیه‌ی خاصی زندگی می‌کند که زیستگاه آن موجود نام دارد. گیاهان و جانورانی که در یک زیستگاه مشترک زندگی می‌کنند، برای ادامه‌ی زندگی خود به یکدیگر وابسته‌اند. گیاهان غذای خود را با استفاده از نور خورشید، خاک و آب درست می‌کنند. برخی از جانداران فقط گیاه می‌خورند که به آن‌ها گیاه‌خوار می‌گوییم. به برخی دیگر از جانوران که گیاه‌خواران را می‌خورند، گوشت‌خوار می‌گوییم. اگر در یک زیستگاه، غذای یک گیاه یا جانور کم یا تمام شود، آن ناحیه در معرض خطر قرار می‌گیرد. برای مثال، در زیستگاهی، موش‌ها، دانه‌های بلوط را می‌خورند. موش نیز غذای جغد است. حال اگر در این ناحیه گیاه بلوط از بین برود، چه اتفاقی می‌افتد؟

به یک مثال دیگر توجه کنید.
اگر ماهیگیری در یک دریاچه بیش از حد مارماهی صید کند، پرندگان دریایی آن منطقه که مارماهی می‌خورند، غذا پیدا نمی‌کنند و ممکن است بمیرند.

فعالیت

- ۱- آیا در منطقه‌ی شما جانوران یا گیاهانی هستند که تعداد آن‌ها نسبت به سال‌های قبل کم شده باشد یا از بین رفته باشند؟ از بزرگ‌ترها در این باره پرس و جو کنید و نتیجه را در کلاس بگویید.
- ۲- چرا در بعضی از فصل‌ها شکار جانوران یا صید ماهی در بعضی جاها ممنوع است؟

زیستگاه‌ها در خطر!

گیاهان و جانوران نقش مهمی در زندگی انسان دارند. آیا می‌توانید با توجه به آنچه در درس علوم سال‌های قبل خواندید، فواید گیاهان و جانوران را فهرست کنید؟
گیاهان علاوه بر فوایدی که شما بیان کردید، موجب زیبایی محیط می‌شوند.

مردم می‌توانند در محیط‌های زیبا و سرسبز استراحت و تفریح کنند و از زیبایی‌های طبیعت لذت ببرند.

امروزه بعضی از فعالیت‌های انسان موجب از بین رفتن زیستگاه‌ها و لطمه زدن به محیط زیست شده است:

● کارخانه‌ها و اتومبیل‌ها مواد شیمیایی و سمی را به محیط وارد می‌کنند و موجب آلوده شدن آب، خاک و هوا می‌شوند.

● پخش زباله در محیط، به زندگی جانداران و گیاهان لطمه می‌زند.

• یکی از کارهای نامناسب در جنگل‌ها، روشن کردن آتش و خاموش نکردن آن است. آتش‌سوزی یکی از عوامل از بین رفتن جنگل‌ها و موجودات زنده است.

• گاهی بعضی از افراد برای تفریح و سرگرمی، جانوران را شکار می‌کنند.

فعالیت

۱- به نظر شما کدام یک از این کارها برای تفریح مناسب‌تر است؟ چرا؟

۲- اگر به همراه خانواده به سفر بروید و در یک محیط طبیعی غذا بخورید، چه کارهایی انجام می‌دهید تا به

محیط زیست لطمه وارد نشود؟

۳- به این تابلوهای مربوط به محیط زیست توجه کنید. هر کدام چه پیامی دارد؟ شما نیز سه نشانه‌ی دیگر

طراحی کنید.

شکار ممنوع

محل عبور حیوانات اهلی

محل عبور حیوانات وحشی

آتش روشن کردن ممنوع

صید ماهی ممنوع

محل بریاکردن چادر

به کار بندیم

۱- به کمک معلم و به طور گروهی، در حیاط مدرسه یا خانه‌تان نهالی بکارید.

۲- با پاکت خالی شیر یا جعبه‌ی کفش، لانه‌ای برای پرندگان درست کنید و در آن غذا بگذارید. لانه را در جای مناسب نصب کنید.

۳- با راهنمایی معلم، برای پاک‌سازی محیط با یکدیگر همکاری کنید.

۴- یک نقاشی بکشید و در آن خطری که محیط‌زیست را تهدید می‌کند یا راهی برای حفاظت از محیط‌زیست نشان دهید.

دو نمونه از نقاشی‌هایی که دانش‌آموزان کشیده‌اند

فصل ۹ ما ایرانی هستیم

درس ۲ نشانه‌های ملی ما

خانه‌ی عزیز من

می‌کشم دوباره من نقشه‌ای به روی خاک
نقشه‌ای که می‌شود خانه‌ای بزرگ و پاک

**

روی نقشه می‌کشم کوه و تپه و کویر
مردمان مهربان کودک و جوان و پیر

**

باغ لاله می‌کشم رنگ خون یک شهید
پرچمی پرافتخار سبز و قرمز و سفید

**

غرق بوسه می‌کنم نقشه را دوباره من
در کنار خانه‌ام می‌نویسم ای وطن

**

تا همیشه می‌تپد قلب من برای تو
خانه‌ی عزیز من! جان من فدای تو!

**

«کبری هاشمی»

فعالیت

۱- شعر را بخوانید و پاسخ دهید.

الف) شاعر برای توصیف کشور ایران به چه نکاتی اشاره کرده است؟

ب) چرا شاعر نقشه‌ی ایران را غرق بوسه می‌کند؟

مردم ایران مانند اعضای یک خانواده در خانه‌ای بزرگ به نام کشور ایران زندگی می‌کنند. نام این خانواده‌ی بزرگ ملت ایران است. ملت ایران نشانه‌های مشترکی دارند :

● همان‌طور که ما در خانه، مدرسه، کوچه و خیابان مقرراتی داریم، کشور ما هم دارای قوانین و مقرراتی است. قوانین مهم کشور ما در کتابی به نام قانون اساسی نوشته شده‌اند.

● پرچم یکی از نشانه‌های مهم ملی ماست. در حاشیه‌ی پرچم ایران کلمه‌ی الله اکبر نوشته شده است. در وسط پرچم، علامت جمهوری اسلامی به شکل الله وجود دارد.

● یکی دیگر از نشانه‌های مشترک ما سرود ملی ماست.

سر زد از افق، مهر خاوران
فروغ دیده‌ی حق‌باوران
بهمن فرّ ایمان ماست، پیامت ای امام،
استقلال، آزادی، نقش جان ماست
شهیدان، پیچیده در گوش زمان فریادتان
پاینده مانی و جاودان، جمهوری اسلامی ایران

- مردم ایران تقویم مشترکی دارند. سال ایرانی (هجری شمسی) از روز اول فروردین (نوروز) آغاز می‌شود.
- زبان و خط رسمی ملت ایران فارسی است.

مردم ایران همیشه در غم‌ها و شادی‌های هم شریک بوده‌اند و آرزوهای مشترکی داشته‌اند. آن‌ها سال‌ها در کنار هم زندگی کرده و از دین و سرزمین خود دفاع کرده‌اند.

فعالیت

- ۱- در چه مراسمی پرچم جمهوری اسلامی ایران را بالا می‌برند؟ در این باره پرس‌وجو کنید و نتیجه را به کلاس گزارش دهید.
- ۲- به کمک دوستانتان پرچم درست کنید:
روی مقوای پرچم‌های کوچک بکشید و آن‌ها را با مداد رنگی رنگ کنید. برای هر یک از آن‌ها دسته‌ای بسازید و در یکی از مراسم مدرسه، از آن‌ها استفاده کنید.
- ۳- سرود جمهوری اسلامی را به طور گروهی، در کلاس اجرا کنید.

۲۱

درس تقویم

می‌دانید که یک سال دوازده ماه دارد. آیا می‌توانید بگویید اکنون در کدام ماه هستیم؟ در چندمین روز ماه؟
 به تصویر نگاه کنید. ماه‌های فصل بهار و تابستان چند روز دارند؟
 ماه‌های فصل پاییز و زمستان چند روز دارند؟
 کدام ماه بیست و نه روز است؟

روزهای هفته و ماه‌های سال همیشه به‌طور منظم پشت سر هم می‌آیند. همان‌طور که می‌دانید، آخرین روز هر هفته جمعه است.

در روز جمعه، اداره‌ها و مدرسه‌ها تعطیل‌اند. در این روز، مردم به نماز جمعه می‌روند، به خویشان و دوستان خود سر می‌زنند و از بیماران عیادت می‌کنند. در روزهای جمعه بچه‌ها با پدر و مادرهایشان در خانه‌ی پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌ها جمع می‌شوند. گاهی هم دسته‌جمعی به بوستان‌ها یا گردشگاه‌های بیرون از شهر می‌روند و ساعت‌هایی را در کنار هم به استراحت و تفریح می‌گذرانند.

تقویم

آیا تاکنون از تقویم استفاده کرده‌اید؟
تقویم روزها و ماه‌های سال را نشان می‌دهد.
معمولاً روزهای تعطیل هفته در تقویم با رنگ قرمز نشان داده می‌شود.

۱۳ عید سعید قربان - ۲۱ عید سعید غدیر خم

اکنون به این تقویم نگاه کنید. چه ماهی را نشان می‌دهد؟ در این ماه، چه روزهایی تعطیل است؟ چرا؟

فعالیت

- ۱- یک تقویم را به کلاس بیاورید و به کمک معلم پیدا کردن روزها را در آن تمرین کنید.
- ۲- به یک تقویم نگاه کنید. روزهای ۱۳ آبان و ۱۱ و ۱۲ اردیبهشت را در آن پیدا کنید و بگویید چه روزهایی هستند.
- ۳- روز تولد خود و یکی از اعضای خانواده‌تان را در تقویم پیدا کنید.
- ۴- کاربرگ‌های شماره‌ی ۱۳ (خواندن و درست کردن تقویم) را که مربوط به تقویم است، در کلاس انجام دهید.

۲۲ درس روزهای مهم

در همه‌ی کشورها به جز روزهای پایان هفته، روزهای تعطیل دیگری هم وجود دارد. در زمان‌های گذشته در چنین روزهایی اتفاق‌های مهمی افتاده است. به همین دلیل، مردم هر سال در این روزها مراسم خاصی برگزار می‌کنند و آن اتفاق‌های مهم را به یاد می‌آورند. روزهای تعطیل در ایران به دو دسته تقسیم می‌شوند:

۱- روزهایی که به مناسبت‌های دینی تعطیل‌اند؛ مانند عید فطر، عید قربان، عید غدیر و یا روزهای سوگواری امام حسین (ع) (تاسوعا و عاشورا).

۲- روزهایی که به مناسبت‌های ملی تعطیل‌اند؛ مانند روزهای عید نوروز و ۲۲ بهمن، روز پیروزی انقلاب اسلامی.

به تصویرهای زیر توجه کنید. این تصویرها چه روزهایی را نشان می‌دهند؟

بعضی از تعطیلات دینی فقط مخصوص کشور ما نیست. برای مثال، روزهای عید فطر و عید قربان در همه‌ی کشورهای اسلامی تعطیل است و مردم این روزها را جشن می‌گیرند.

* یکی از تعطیلات مهم کشور ما عید نوروز است.

عید نوروز آغاز سال نو است. مردم ایران در این روز مراسم خاصی برگزار می‌کنند و جشن می‌گیرند. دید و بازدید و عیدی گرفتن از مراسم نوروز است. در بعضی کشورهای همسایه‌ی ایران مانند تاجیکستان، افغانستان و جمهوری آذربایجان هم مراسم و جشن‌های نوروزی برپا می‌شود.

* روز ۲۲ بهمن که روز پیروزی انقلاب اسلامی است، از روزهای مهم دیگر در کشور ایران است.

در سال ۱۳۵۷ مردم ایران به رهبری امام خمینی علیه ظلم و ستم حکومت شاهنشاهی انقلاب کردند. آن‌ها می‌خواستند در کشور ما جمهوری اسلامی برپا شود و ما دیگر به بیگانگان وابسته نباشیم. پس در راه‌پیمایی‌ها

شرکت کردند و شعار «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» سر دادند.

سرانجام، انقلاب اسلامی ایران با وحدت و فداکاری مردم در بهمن ماه ۱۳۵۷ به پیروزی رسید. از آن زمان تاکنون مردم هر سال روز ۲۲ بهمن را گرامی می‌دارند و جشن می‌گیرند.

○ فعالیت

متن زیر را با هم کلاسی‌هایتان بخوانید. سپس چند خصوصیت امام خمینی را بیان کنید. دوست دارید در زندگی‌تان از کدام خصوصیت امام پیروی کنید؟

حدود صد سال پیش، در خانواده‌ای روحانی در شهرستان خمین کودکی متولد شد که نام او را روح‌الله گذاشتند. این کودک بعدها به امام خمینی مشهور شد. روح‌الله شش ماهه بود که پدرش را از دست داد و بدین ترتیب، از اوایل کودکی با رنج یتیمی آشنا شد. اما مشکلات هرگز او را از پیشرفت باز نداشت. او با تلاش و کوشش در حوزه‌های علمیه درس خواند و به درجه‌ی استادی رسید.

امام خمینی، رهبر بزرگ انقلاب اسلامی، بود اما مانند بقیه‌ی مردم زندگی بسیار ساده‌ای داشت.

او به نماز خیلی اهمیت می‌داد و همواره از خدا کمک می‌خواست. حتی نیمه‌های شب و قبل از اذان صبح بیدار می‌شد و عبادت می‌کرد.

امام خمینی پاکیزگی و نظم را خیلی دوست داشت و در کارهایش بسیار منظم بود.

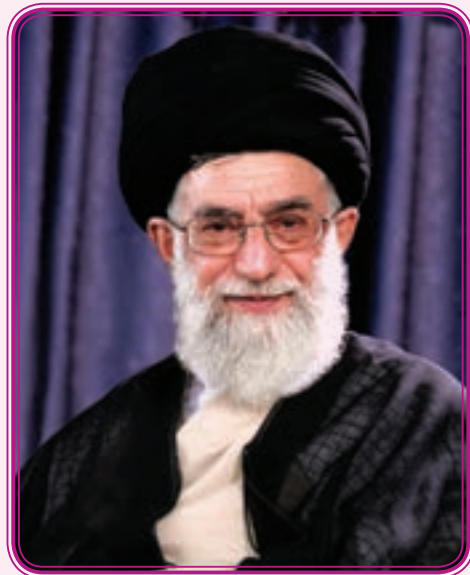

امام با آن همه کارهای مهمی که داشت، در کارهای خانه نیز کمک می‌کرد. او راضی نبود که اعضای خانواده برایش کاری انجام دهند و بیشتر کارهایش را خودش انجام می‌داد.

امام خمینی کودکان را خیلی دوست داشت. با آنها بازی می‌کرد و دلش می‌خواست که آنها خوب درس بخوانند و اخلاق و رفتار نیکو داشته باشند.

اکنون رهبر انقلاب اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای است. ایشان پس از درگذشت امام خمینی (ره) به رهبری انتخاب شد. همه‌ی مردم ایران از ایشان اطاعت و پیروی می‌کنند. آیت‌الله خامنه‌ای فرموده‌اند:

«دانش‌آموزان امیدهای کشور هستند. آنها باید خوب درس بخوانند و ورزش کنند و رفتار نیکو داشته باشند تا در آینده برای جمهوری اسلامی ایران مفید باشند.»

به کار بندیم

- ۱- یکی از فعالیت‌های زیر را انتخاب کنید و انجام دهید.
  - از افراد خانواده یا فامیل بخواهید خاطره‌ای را که از انقلاب اسلامی دارند، برای شما تعریف کنند. بعد آن خاطره را در کلاس نقل کنید.
  - به کمک بزرگ‌ترها، یکی از سرودهای انقلاب اسلامی را انتخاب و تمرین کنید و به طور گروهی در کلاس بخوانید.
- ۲- با دوستانتان یکی از روزهای تعطیل، مثل عید قربان یا ۲۲ بهمن، را انتخاب کنید. به کمک هم نشانه یا علامتی درست کنید که اتفاق مهم آن روز را نشان دهد.
- ۳- با راهنمایی معلم، به مناسبت پایان سال تحصیلی در کلاس یا مدرسه جشنی برپا کنید. برای اجرای هرچه بهتر مراسم، کارها را بین خودتان تقسیم کنید.
- ۴- شما از چه راه‌هایی می‌توانید به پیشرفت و آبادانی کشور کمک کنید؟ در این باره با هم کلاسی‌هایتان گفت‌وگو کنید و پیشنهاد بدهید.

در مصرف آب و برق صرفه‌جویی کنیم.

با مردم مهربان باشیم و به هم کلاسی‌هایمان کمک کنیم.

کاربرگه‌ها

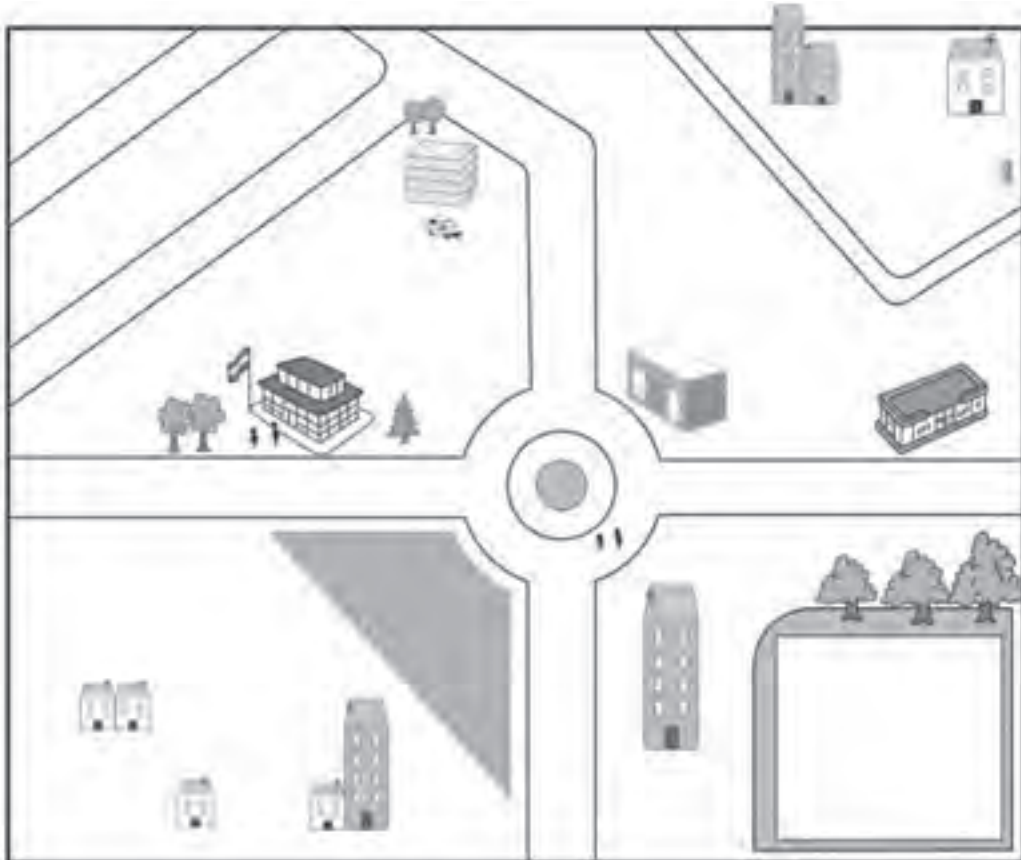
این کاربرگه به کمک معلم یا پدر و مادر پس از بازدید از محله کامل شود.

	<p>نام این محله چیست؟</p>
	<p>نام خیابان و کوچه‌های مهم این محله را بنویسید.</p>
	<p>کدام پدیده‌های طبیعی (درخت، کوه، جنگل، رودخانه، جوی آب، جانوران و...) را در این محله مشاهده می‌کنید، نام ببرید.</p>
	<p>انواع ساختمان‌هایی را که در محله مشاهده می‌کنید، نام ببرید.</p>
	<p>ساختمان‌های مهم محله کدام‌اند؟</p>
	<p>چه شغل‌هایی در این محله وجود دارد؟ مردم این محله به چه فعالیت‌هایی مشغول‌اند؟</p>
	<p>شما چه چیزها یا چه مکان‌هایی را در محله‌ی خودتان بیشتر دوست دارید؟ اگر روزی قرار باشد از این محله به محله یا شهر دیگری بروید و در آنجا زندگی کنید، دلتان برای چه چیزهایی تنگ می‌شود؟</p>

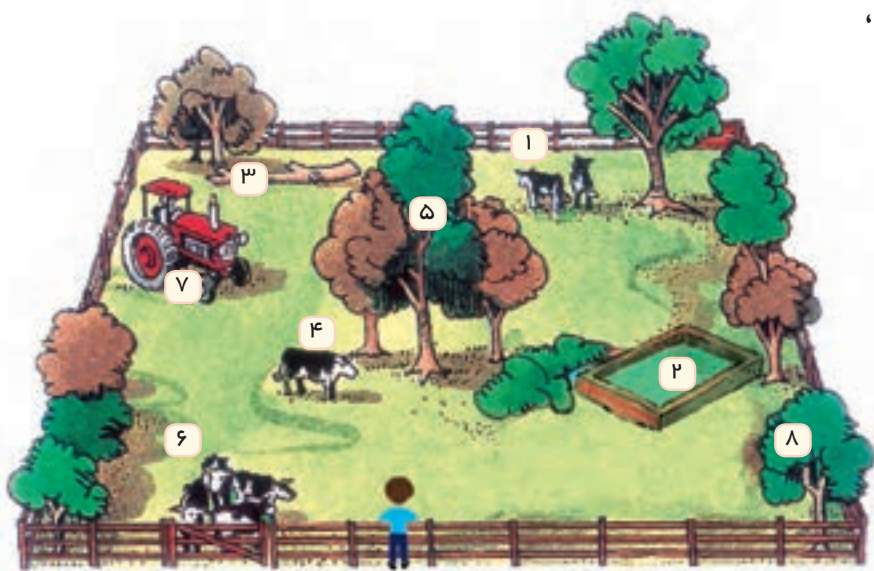
با یکی از افراد سالمند محله‌ی خود مصاحبه کنید و پاسخ‌ها را بنویسید.
برای انجام مصاحبه از بزرگ‌ترها کمک بگیرید.

نام محله :	نام مصاحبه‌شونده :	سن :
۱- شما چند سال است که در این محله زندگی می‌کنید؟		
۲- این محله نسبت به سال‌های گذشته چه تغییراتی کرده است؟ چند مورد را بگویید.		
۳- به نظر شما، برای بهتر شدن زندگی مردم در این محله چه کارهایی باید کرد؟		

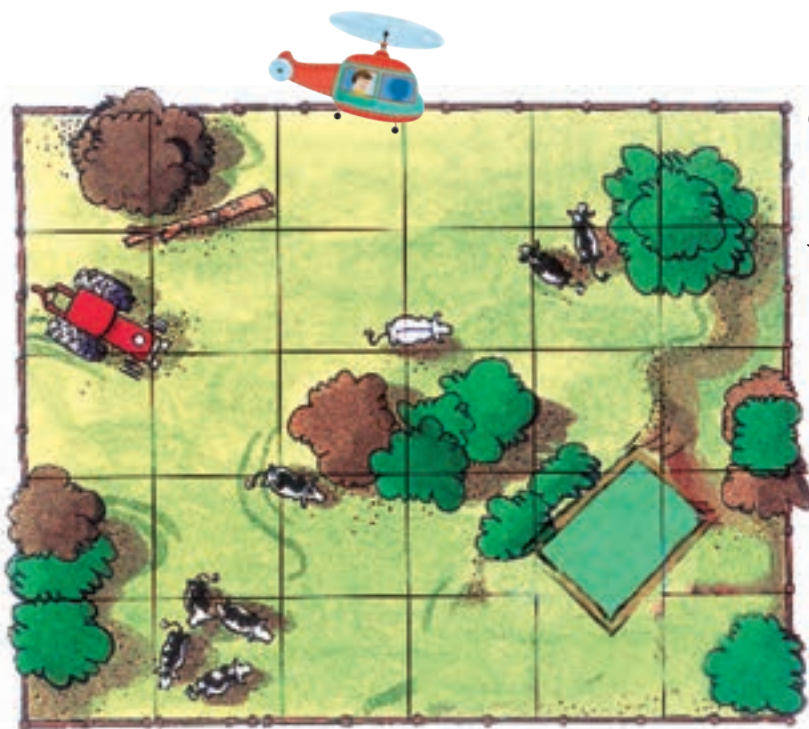
این تصویر یک محله است. فکر کنید و به دلخواه خود سه تغییر در آن به وجود آورید که موجب بهتر شدن محله یا زندگی در آن شود. (رسم کنید.)

اگر شما روبه‌روی این مزرعه بایستید،
چنین منظره‌ای را مشاهده می‌کنید.

اگر با چرخ بال (هلی‌کوپتر) از روی
این مزرعه پرواز کنید، آن را به این شکل
می‌بینید. شماره‌های تصویر بالا را به تصویر
پایین متصل کنید.

– اکنون بگویید چه چیزی را در این
مزرعه از روبه‌رو نتوانستید ببینید اما از بالا
آن را مشاهده کردید؟

کاربرگی

راهنمای نقشه

شماره‌ی ۴

با استفاده از راهنمای نقشه، بگویید هر عدد چه چیزی را در روی نقشه نشان می‌دهد.

(۱) جاده	..... (۵)
..... (۲)	..... (۶)
..... (۳)	..... (۷)
..... (۴)	

با توجه به نقشه، راهنما را با رنگ‌ها و علامت‌های مناسب کامل کنید.

راهنما

پست	فرودگاه	آتش نشانی	رستوران
ایستگاه راه آهن	مسجد	جاده	پارک جنگلی
خط آهن	ایستگاه اتوبوس	کتابخانه	درمانگاه

کاربرگی

عکس خوانی

شماره ۵

۱- در عکس زیر، چه چیزهایی مشاهده می کنید؟ مانند نمونه آن‌ها را مشخص کنید.

۲- از روی عکس‌ها می توانیم تا حدّی به خصوصیات یک مکان و زندگی مردم آنجا پی ببریم. آنچه از این عکس می فهمید بیان کنید.

۱- با توجه به جهت‌های اصلی و فرعی، جهت هر کدام از تصویرهای زیر را بنویسید.

- خانه (شمال)
- مسجد (.....)
- هوایما (.....)
- جاده (.....)
- مدرسه (.....)
- کوه‌ها (.....)
- درختان (.....)
- فیل (.....)

۲- با توجه به شکل زیر، جاهای خالی را پر کنید.

- کشتی در جنوب گُل قرار دارد.
- بادبادک در..... گُل قرار دارد.
- ساعت در..... گُل قرار دارد.
- کتاب در..... گُل قرار دارد.
- توپ در..... گُل قرار دارد.
- پروانه در..... گُل قرار دارد.
- در خانه‌های خالی، دو تصویر به دلخواه نقاشی کنید. سپس، جهت آن‌ها را در جمله‌هایی مانند جمله‌های زیر بنویسید.

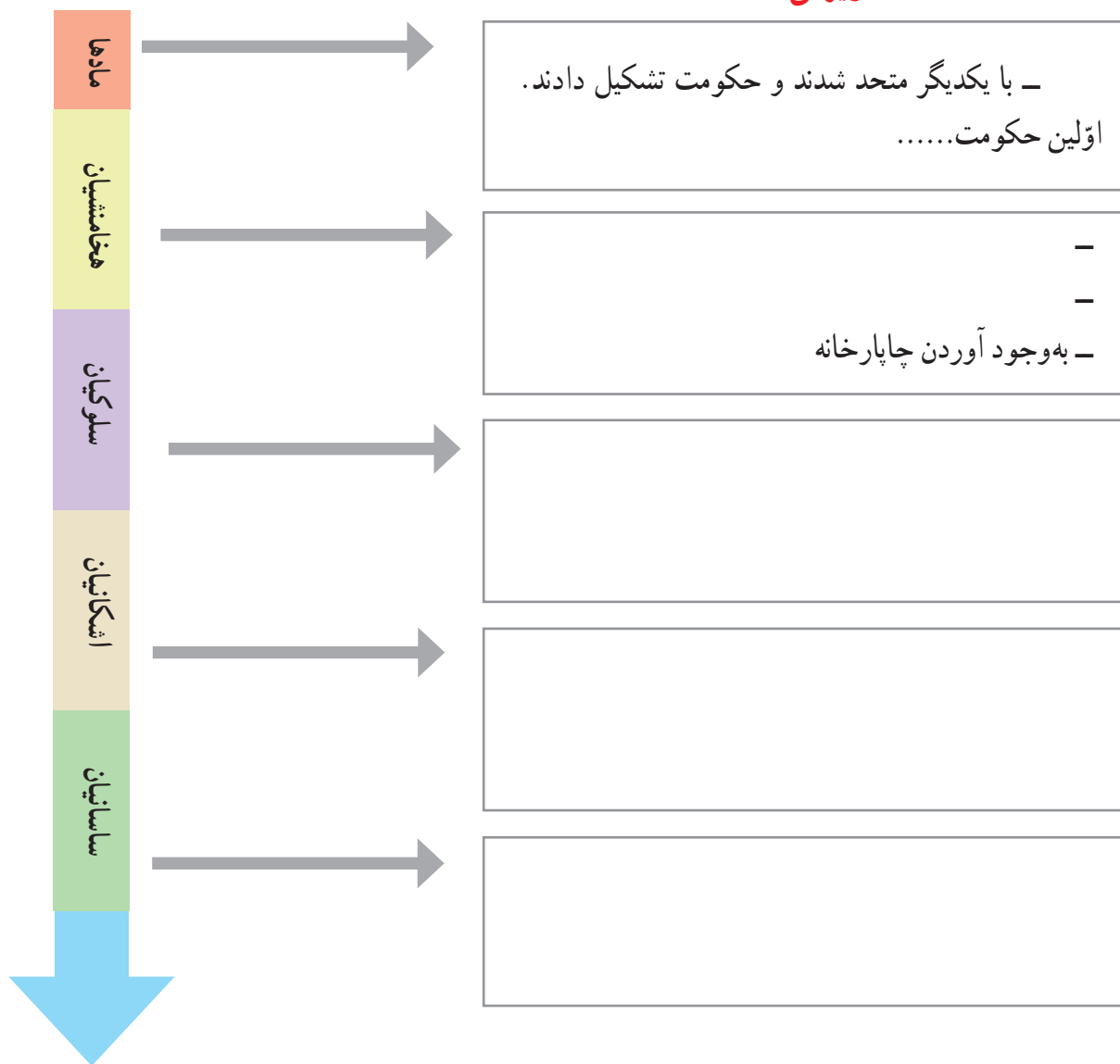
- ..... در..... گُل قرار دارد.
- ..... در..... گُل قرار دارد.

به تصویرها نگاه کنید و حدس بزنید که این وسایل چیستند؟ ایرانیان باستان از هر کدام از این وسایل چه استفاده‌ای می‌کرده‌اند؟

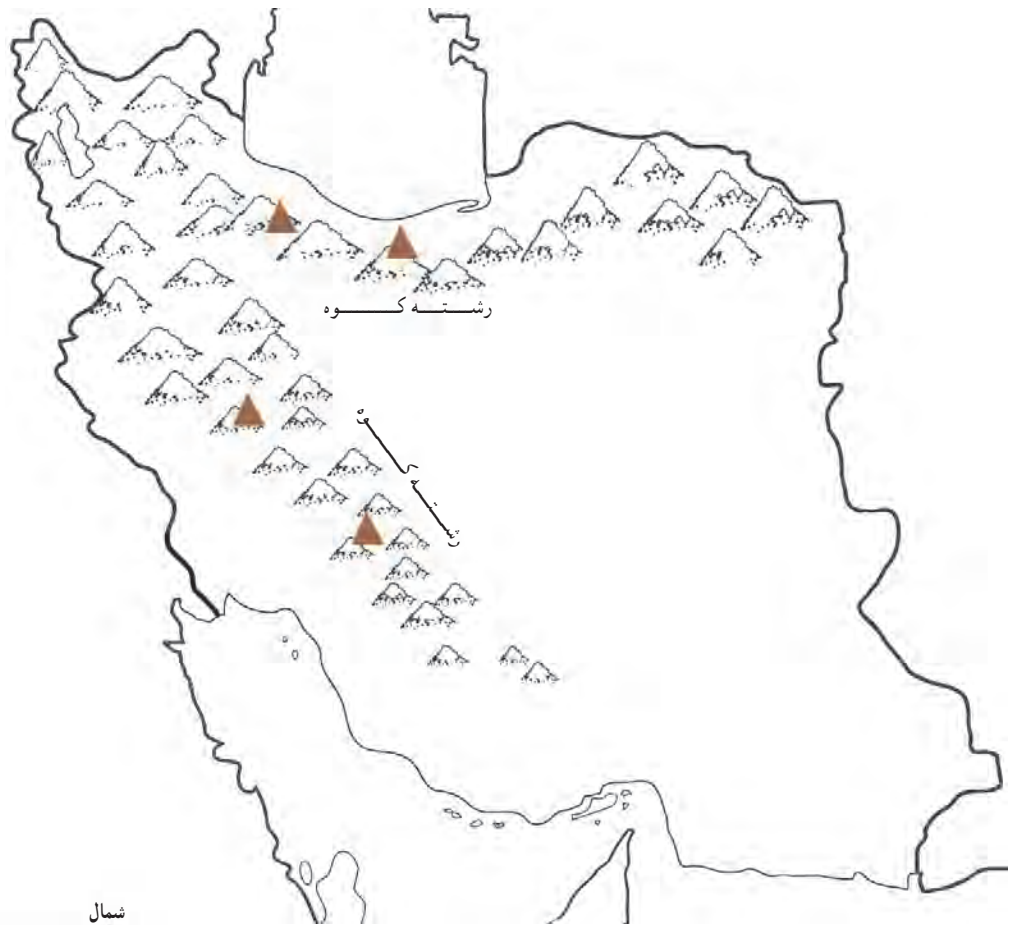

مهم‌ترین ویژگی‌های هر یک از سلسله‌های ایران باستان را در این نمودار بنویسید.

ویژگی‌ها

۱- رشته کوه ها را با مداد قهوه ای و دریاها را با مداد آبی رنگ کنید. نام دریاها را بنویسید.

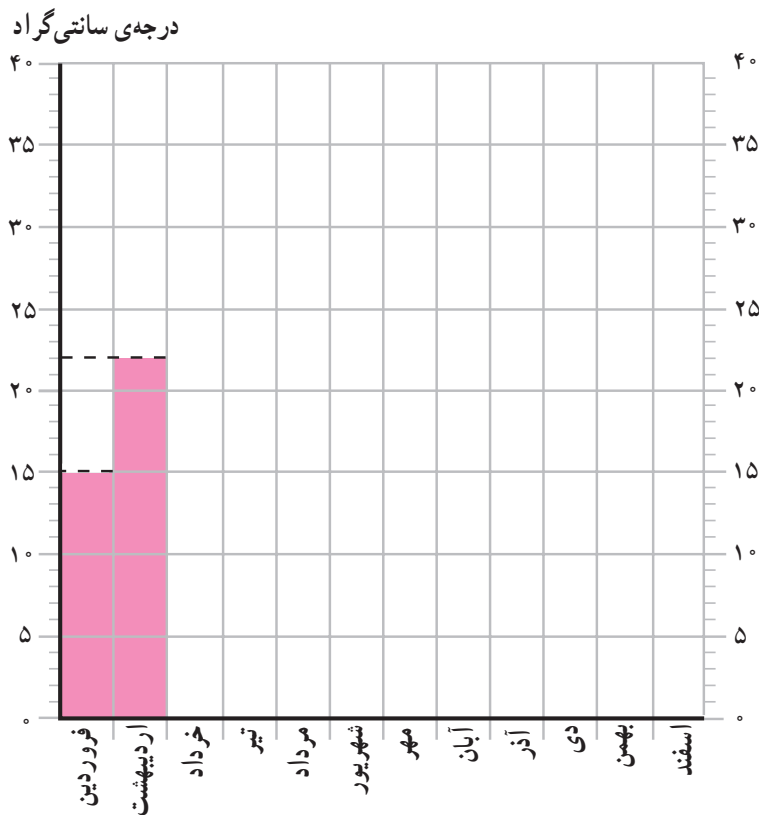

۲- روی نقشه، نام رشته کوه البرز و زاگرس و قلّه های دماوند، دنا، زردکوه، علم کوه را بنویسید.

۳- نام جلگه های مهم ایران را در جای خالی بنویسید و جلگه های جنوبی ایران را با مداد سبز رنگ آمیزی کنید.

در جدول زیر، میزان متوسط دما در شهر اصفهان در ماه‌های مختلف سال نوشته شده است. نمودار روبه‌روی آن را کامل و رنگ‌آمیزی کنید.

درجه	ماه‌های سال
۱۵	فروردین
۲۲	اردیبهشت
۲۶	خرداد
۳۰	تیر
۲۹	مرداد
۲۶	شهریور
۲۴	مهر
۱۶	آبان
۸	آذر
۴	دی
۶	بهمن
۱۰	اسفند

وضع هوا و تغییرات آن را در مدت یک هفته در نظر بگیرید و در جدول زیر یادداشت کنید.

مثال شنبه	شنبه	یکشنبه	دوشنبه	سه‌شنبه	چهارشنبه	پنجشنبه	جمعه	وضع هوا
تمام روز ابری								ابری
-								آفتابی
-								نیمه ابری
°								بارندگی
۱۰ درجه								دما
ملایم								وزش باد

بهمن ماه ۱۳۹۳

۲۵	۱۸	۱۱	۴		شنبه
۲۶	۱۹	۱۲	۵		یکشنبه
۲۷	۲۰	۱۳	۶		دو شنبه
۲۸	۲۱	۱۴	۷		سه شنبه
۲۹	۲۲	۱۵	۸	۱	چهارشنبه
۳۰	۲۳	۱۶	۹	۲	پنجشنبه
	۲۴	۱۷	۱۰	۳	جمعه

مردادماه ۱۳۹۳

۲۵	۱۸	۱۱	۴		شنبه
۲۶	۱۹	۱۲	۵		یکشنبه
۲۷	۲۰	۱۳	۶		دو شنبه
۲۸	۲۱	۱۴	۷		سه شنبه
۲۹	۲۲	۱۵	۸	۱	چهارشنبه
۳۰	۲۳	۱۶	۹	۲	پنجشنبه
	۳۱	۲۴	۱۷	۱۰	جمعه

۷ و ۸ تعطیلات عید سعید فطر

- ۱- روز تولد امین ۱۸ مرداد است. او تولدش را در کدام روز هفته جشن می‌گیرد؟
- ۲- پدر یاسمن روز ۹ بهمن به مأموریت رفت و گفت که ۶ روز دیگر برمی‌گردد. پدر او چه روزی به خانه برمی‌گردد؟
- ۳- ماه مرداد و ماه بهمن هر یک چند روز دارد؟
- ۴- در کدام ماه تعداد روزهای تعطیل بیشتر است؟ چرا؟
- ۵- سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی چه روزی است؟ روی تقویم آن را پیدا کنید و دورش خط بکشید.
- ۶- آخرین روز ماه مرداد، کدام روز هفته است؟
- ۷- روی تقویم امسال، ماه اسفند را پیدا کنید و عددهای آن را به این جدول انتقال دهید. روزهای تعطیل را رنگ قرمز بزنید.

					شنبه
					یکشنبه
					دو شنبه
					سه شنبه
					چهارشنبه
					پنجشنبه
					جمعه

